

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Michael Nespala

Nutná obrana v trestním právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 21.12.2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 140 629 znaků včetně mezer.

[Vlastnoruční podpis]

diplomant/diplomantka

V Praze dne 23.12.2024

V průběhu zpracování této práce jsem se musel vyrovnávat s nepříznivými okolnostmi, které zahrnovaly zdravotní komplikace. V této souvislosti patří mé hluboké poděkování mému bratru Matyáši za jeho nezištnou pomoc a podporu, které mi velmi usnadnily tuto náročnou dobu. Rovněž bych tímto rád poděkoval celé mé rodině a v neposlední řadě vedoucímu mé práce, doc. Bohuslavovi, za jeho rady, stanoviska a pomoc již od soutěžní práce SVOČ.

Obsah

ÚVOD	3
<u>1. HISTORICKÝ VÝVOJ NUTNÉ OBRANY NA ČESKÉM ÚZEMÍ.....</u>	6
1.1. PRVNÍ VÝSKYT POJEDNÁNÍ O NUTNÉ OBRANĚ.....	6
1.2. VÝVOJ V 19. A 20. STOLETÍ.....	7
1.2.1. TRESTNÍ ZÁKON Z ROKU 1852.....	7
1.2.2. TRESTNÍ ZÁKON Z ROKU 1950.....	11
1.2.3. TRESTNÍ ZÁKON Z ROKU 1961.....	13
1.3. NOVELA ČLÁNKU 6 ODS. 4 ÚSTAVNÍHO ZÁKONA Č. 2/1993 SB., LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD.....	14
1.4. ZÁVĚR.....	16
<u>2. NUTNÁ OBRANA JAKOŽTO OKOLNOST VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST</u>	17
2.1. ČIN JINAK TRESTNÝ	18
2.2. TRESTNĚ PROCESNÍ DŮSLEDKY JEDNÁNÍ PACHATELE ČINU JINAK TRESTNÉHO V JEDNOTLIVÝCH STADIÍCH TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	19
2.2.1. PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ.....	19
2.2.2. PŘEDBĚŽNÉ PROJEDNÁNÍ OBŽALOBY A HLAVNÍ LÍČENÍ.....	20
2.2.3. ŘÁDNÉ A MIMOŘÁDNÉ OPRAVNÉ PROSTŘEDKY A VYKONÁVACÍ ŘÍZENÍ.....	21
2.2.4. JUSTIČNÍ PING-PONG: HODNOCENÍ VĚROHODNOSTI SVĚDKA	22
2.3. ZÁVĚR.....	23
<u>3. PODMÍNKY OPRAVNĚNOSTI NUTNÉ OBRANY</u>	25
3.1. OBRÁNCE ODVRACÍ PŘÍMO HROZÍCÍ NEBO TRVAJÍCÍ ÚTOK	26
3.2. TENTO ÚTOK SMĚŘUJE NA ZÁJEM CHRÁNĚNÝ TRESTNÍM ZÁKONEM	31
3.3. OBRANA NESMÍ BÝT ZCELA ZJEVNĚ NEPŘÍMĚŘENÁ ZPŮSOBU ÚTOKU	31
3.4. ZÁVĚR.....	32
<u>4. VYBOČENÍ Z MEZÍ NUTNÉ OBRANY</u>	34
4.1. EXCES EXTENZIVNÍ	35
4.1.1. MEZE OBČANSKÉHO ZADRŽENÍ.....	38
4.2. EXCES INTENZIVNÍ.....	40
4.2.1. INSTINKTIVNÍ OBRANA	41
4.2.2. MEDIÁLNĚ SLEDOVANÝ PŘÍPAD NUTNÉ OBRANY PROTI POČETNÍ PŘESILE	42
4.2.3. POČETNÍ PŘESILA NA STRANĚ OBRANY	44
4.3. EXCES STHENICKÝ A ASTHENICKÝ	45
4.4. PUTATIVNÍ (DOMNĚLÁ) NUTNÁ OBRANA	46

4.4.1. OBRANA PROTI DOMNĚLÉMU ÚTOKU: SUBJEKTIVNÍ PERCEPCE OHROŽENÍ A JEJÍ PRÁVNÍ DŮSLEDKY	49
4.5. PŘEDČASNÁ OBRANA – SPECIFIKA	51
4.6. ZÁVĚR.....	54
<u>5. AKTUÁLNĚ NAVRHOVANÉ NOVELY.....</u>	<u>56</u>
5.1. POSLANECKÝ NÁVRH „MŮJ DŮM, MŮJ HRAD“	56
5.2. SENÁTNÍ NÁVRH	57
5.3. ZÁVĚR.....	59
<u>ZÁVĚR.....</u>	<u>61</u>

Úvod

Téma nutné obrany v trestním právu se na první pohled jeví jako již prozkoumané, ucelené, nicméně právo obecně není exaktní vědou, jelikož se neustále vyvíjí, je dynamické, stejně jako interpretace zákonů. Jedná se o normativní vědu, jenž by měla odrážet potřeby společnosti a jejích zájmů. Z tohoto a mnoha dalších důvodů jsem se rozhodl pojednat o vybraných aktuálních otázkách nutné obrany v soutěžní práci Studentské a vědecké odborné činnosti, ročník XVII., kterou jsem v červnu roku 2024 úspěšně obhájil.

V průběhu zpracovávání práce vyvstalo pár nejasností ve výkladu jednotlivých komponentů institutu nutné obrany, o kterýchž jsem v rámci možností pojednal již v soutěžní práci. Tyto jsou podkladem hlavní výzkumné otázky předkládané práce, kterou si pokládám od pojetí myšlenky zhotovit soutěžní práci v odvětví trestního práva.

Primárním cílem předkládané práce je kriticky analyzovat teoretické a praktické problémy spojené s institutem nutné obrany v trestním právu právě s důrazem na předčasnou nutnou obranu. V práci se dále snažím identifikovat mezery v současné právní úpravě a poskytnout návrhy *de lege ferenda*, jež by tyto nejasnosti řešily, či alespoň zastat výkladový směr ve smyslu předčasné nutné obrany.

Pro naplnění primárního cíle práce si proto pokládám následující výzkumnou otázku:

Jaké jsou teoretické a praktické výzvy spojené s institutem nutné obrany v trestním právu, s důrazem na koncept předčasné nutné obrany?

Předčasná nutná obrana nemá obšírné pojednání na doktrinální úrovni, což mne zarazilo, neb se k tak úzkému a nejednotnému výkladu přistupuje *a priori* jako ke správnému.

V rámci zachování komplexní systematiky odborné práce nejprve pojednám o vývoji institutu nutné obrany na území Evropy a českých zemích, zejména o prvopočátcích zakotvení přirozeného práva na sebeobranu do pozitivního práva a o rozvoji v 19. a 20. století. Nevynechám ani pojednání o historicky druhé novele ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

Ze stejného důvodu je vhodné rozebrat institut nutné obrany na obecné úrovni z hlediska zařazení v trestním právu jakožto okolnosti vylučující protiprávnost. Rovněž pojednám o trestněprocesní stránce předmětného institutu, tedy jak se jedná pachatele činu jinak trestného

promítá v (nesprávně vedeném) trestním řízení a o co by měl obhájce, potažmo obžalovaný, usilovat.

Mimo uvedené provedu taktéž rozbor účinné právní úpravy a jejích aspektů jakožto okolnosti vylučující protiprávnost, čímž vydělím z mého pohledu jasně dané komponenty a dále rozvedu ty nejasné.

Kvalifikace nutné obrany, včetně jejích možných excesů a souvisejících teoretických a terminologických konstruktů, se do značné míry posuzuje případ od případu a závisí na konkrétních skutkových okolnostech každého kontextu. Stěžejní roli hraje subjektivní stránka obránce. Ačkoli v této práci předkládám určité závěry, je při čtení této práce nezbytné mít na mysli, že tyto závěry jsou zobecněné a nelze je aplikovat univerzálně. Proto tyto závěry slouží spíše jako rámec než vyčerpávající výkladové pravidlo pro každou potenciální situaci zahrnující jednání v nutné obraně, jejího excesu či nutné obrany domnělé.

Případy nutné obrany, jež se objeví před soudem a které jsou následně zproštěny obžaloby, si zaslouží nemalou pozornost, neboť jsou případy složitými, spornými. Zároveň ale v očích obžaloby buď naplnily určitý, při nejmenším vysoký, stupeň pravděpodobnosti spáchání skutku vykazující naplnění znaků skutkové podstaty některého či některých z trestných činů obviněným, nebo se vyskytly rozpory mezi skupinami důkazů a takovéto rozpory není veřejný žalobce schopen odstranit z důvodu neexistence dalších důkazů nebo nemožnosti opatření takových důkazů.¹

Z uvedeného důvodu jsem se rozhodl si opatřit v souladu se zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím (dále jen „zákon o svobodném přístupu k informacím“) zprošťující rozsudky ve smyslu § 226 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“ nebo „tr. řád“) s užším vymezením důvodu zproštění, a to nutné obrany. Žádostmi jsem cílil na rozhodnutí vydaná v období mezi 1. zářím 2019 a 1. zářím 2024.

Žádosti byly vymezené úzce z hlediska typu rozhodnutí a zároveň za období pěti let. V ideálních případech jsem obdržel všechna zprošťující rozhodnutí dle písm. b) výše uvedeného ustanovení za předmětné období, z kterých jsem vytřídil požadované rozsudky. V řadě dalších případů jsem byl vyzván k úhradě poplatku za časovou náročnost mého

¹ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2023). Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Leges, str. 584.

požadavku, protože jsem musel z ekonomických důvodů žádost zúžit, abych obdržel alespoň nějaké. Proto z nasbíraných dat nemohu žádným způsobem činit statistické závěry na obecné úrovni. Vybraná rozhodnutí věnující se patřičným problematikám institutu nutné obrany rozebírám napříč celou prací vždy v závislosti na dané problematice.

V poslední kapitole této práce se zaměřím na aktuálně navrhované novely institutu nutné obrany. V současnosti jsou předkládány dva návrhy „zaseklé“ již delší dobu v legislativním procesu, konkrétně v prvním čtení. Tyto posoudím z hlediska jejich možných důsledků a souvisejících problémů, jež mohou ovlivnit jejich praktické uplatnění.

V závěru této práce shrnu poznatky získané z mého výzkumu a odpovím na hlavní výzkumnou otázku, jež jsem si stanovil. To bude zahrnovat kritické zhodnocení teoretických a praktických problémů spojených s institutem nutné obrany, zejména se zaměřením na nedostatečně prozkoumaný koncept předčasné obrany. Zjištění budou zasazena do širšího rámce trestního práva, přičemž bude zdůrazněn jak doktrinální vývoj, tak nuance soudní aplikace v konkrétních případech. Dále se budu zamýšlet nad poznatky z analyzovaných zprošťujících rozsudků podle § 226 písm. b) trestního řádu a identifikovat problémy, které mohou přesahovat rámec jednotlivých případů.

Závěr rovněž přesáhne rámec pouhého shrnutí a nabídne návrhy *de lege ferenda* zaměřené na řešení mezer a nejasností v současné právní úpravě. Tyto návrhy budou mít za cíl posílit rovnováhu mezi ochranou přípustných obranných jednáních a prevencí zneužití předmětného institutu nebo nesprávného výkladu zákona. Prostřednictvím této syntézy si závěrem kladu za cíl poskytnout komplexní pohled na institut nutné obrany a zároveň otevřít cesty pro budoucí výzkum a potenciální reformu.

1. Historický vývoj nutné obrany na českém území

Právo bránit svůj život, zdraví a majetek před neoprávněnými zásahy třetích osob je ze své podstaty právo přirozené, prepozitivní, tedy samotná kodifikace takového práva neznamena neexistenci práva na sebeobranu bez zakotvení do práva pozitivního.² Institut nutné obrany, jak ho zná český právní řád, je krystalizací více než dvoutisíciletého vývoje, jenž postupem času odrážel potřeby společnosti. Tyto potřeby spočívají v legitimaci efektivního zásahu osob na ochranu jejich vlastních zájmů, pokud by měl zásah veřejné moci přijít pozdě. Legitimita obrany je obecně nesporná, ale otázkou zůstává, jaké obranné jednání a s jakou intenzitou je přípustné a za jakých okolností se jedná o oprávněnou obranu. Pro pochopení současné úpravy institutu nutné obrany je důležité zkoumat, jak se s těmito otázkami, případně i jinými, vypořádali naši předci, a zhodnotit, jak se tento vývoj promítl do nynější doktríny.

1.1. První výskyt pojednání o nutné obraně

Nejstarší dochovanou zmínkou (počátek sepisování se datuje až k 13. stol. př. n. l. a konečná verze okolo 400 př. n. l.³) je nejznámější morální kodex – Bible – konkrétně ve 22. kapitole druhé knihy Mojžíšovy:

„Jestliže je zloděj přistižen při vloupání a je zbit, takže zemře, nebude lpět krev na tom, kdo ho ubil (Exodus 22:1).

Jestliže se to však stane po východu slunce, krev na něm bude lpět. Zloděj musí poskytnout plnou náhradu. Jestliže nic nemá, bude prodán za hodnotu ukradeného (Exodus 22:2).“⁴

Jednalo se o jednu z prvních okolností vylučující protiprávnost, neb desatero přikázání stanovuje povinnost nezabíjet. Biblická díkce je podobná té ze Zákona dvanácti desek (*Lex duodecim tabularum* 450 př. n. l.), konkrétně na desce VIII.:

„12. SI NOX FURTUM FAXSIT, SI IM OCCISIT, IURE CAESUS ESTO.

² SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 145.

³ MCENTIRE, M. (2008). *Struggling with God: An Introduction to the Pentateuch*. Spojené státy americké: Mercer University Press, str. 8.

⁴ Česká biblická společnost. (n.d.). Bible: Český ekumenický překlad [online]. Získáno z: <http://biblenet.cz/app/b?book=Exod&no=22&search=Otev%C5%99%C3%ADt> [cit. 2024-09-23].

(Jestliže krade v noci a je zabit, je zabit po právu)

13. *FUREM LUCI OCCIDI NISI SE TELO DEFENDIT; ETIAMSÍ CUM TELO VENERIT, NISI UTETUR TELO AC REPUGNABIT, NON OCCIDES. QUOD SI REPUGNAT, ENDO PLORATO.*

*(Zloděje nesmíš ve dne zabít, pokud se nebrání se zbraní; pokud přišel se zbraní, nepoužije ji a neklade odpor, nesmíš ho zabít. Jestliže se brání, volej o pomoc.)*⁵

Shodná podstata těchto ustanovení ležela v tom, že jsou lidé v noci nejzranitelnější, jelikož ostatní spoluobčané z drtivé většiny spali a složky veřejné moci byly oslabeny. Ti, co kradli, měli být těmito ustanoveními odstrašeni. Plnila tedy funkci preventivní a ochrannou. Zákon dvanácti desek však upravil tuto problematiku šířeji, když stanovil podmínky pro obranu během dne a zobecnil obranu v noci, aniž by se omezoval pouze na případy vloupání.

V kontextu římského práva výše citovaná ustanovení Zákona dvanácti desek představovala písemný základ pro formulaci tradičního římskoprávního principu „*Vim vi repellere licet*“ (Je dovoleno odvrátit násilí násilím), který potvrzuje výše zmíněný přirozenoprávní aspekt práva na obranu. Tento princip se však formálně sepsal až v 6. století v období Justiniánských kodifikací.⁶

1.2. Vývoj v 19. a 20. století

V přechodí podkapitole jsem se krátce rozepsal o počátcích institutu nutné obrany, neboť je důležité pochopit prvotní myšlenky a důvody kodifikace. Pro účely této práce vynechám období mezi prvními výskyty a 19. stoletím, jelikož je nasnadě se věnovat pokročilejšímu vývoji institutu nutné obrany.

1.2.1. Trestní zákon z roku 1852

Zcela prvním právním předpisem na našem území explicitně upravující institut nutné obrany byl zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích (dále jen „trestní zákon z roku 1852“). Tento zákon představuje významná kodex trestního práva, jenž položil základy

⁵ LASSARD, Y. (Ed.). (2014). *Lex Duodecim Tabularum*. In P. F. Girard & F. Senn, *Les lois des Romains*. Roman Law Library, body 22-73.

⁶ GODSPEED, B. (2024). What is Roman law and include how it influences today? [online]. *Iusromanum*. Dostupné z: <https://iusromanum.eu/what-is-roman-law-and-include-how-it-influences-today/>. [cit. 2024-09-23].

moderního trestního práva v habsburské monarchii a později rovněž v Československu. I přestože byl inspirovaný předchozí úpravou trestního práva z roku 1803, reagoval na potřebu sjednotit a zpřehlednit trestní právo v rakouské říši, jelikož v jednotlivých částech říše platily různé právní úpravy. Trestní zákon vstoupil v účinnost 1. září 1852.

Trestní zákon byl rozdělen do dvou dílů. První obsahoval úpravu zločinů a druhý přečiny a přestupky, jakožto méně závažná protiprávní jednání. Ke vzniku odpovědnosti za zločiny zákon stanovil podmínku tzv. *zlého úmyslu* definovaného v § 1, jenž byl rozdělen na přímý [„Zlý úmysl dává se však za vinu (...), když před tím, (...) zlo, jež se zločinem jest spojeno, přímo bylo rozváženo a umíněno“] a nepřímý [„(...) nýbrž i, když z nějakého jiného zlého úmyslu něco bylo před se vzato nebo opominuto, z čeho zlo, které tím povstalo, obyčejně povstává, anebo alespoň snadno povstati může.“], zatímco pro přečiny a přestupky postačovalo jednání z nedbalosti. V druhém paragrafu zákon upravoval tzv. *důvody vylučující zlý úmysl*, které se dle výkladového argumentu *a contrario* ve spojitosti s logickým výkladem vztahovaly na vyloučení odpovědnosti obecně. K tomuto závěru docházím kvůli úpravě vykročení z mezí nutné obrany v druhém odstavci druhého paragrafu, jelikož při vykročení vzniká odpovědnost za nedbalostní přečiny a přestupky, tedy *a contrario* při splnění podmínek nutné obrany odpovědnost nevzniká vůbec. Logickým výkladem se dostanu ke stejnému závěru i u ostatních důvodů vylučující zlý úmysl.

Samotná úprava institutu nutné obrany zněla konkrétně takto:

„Proto nepřičítá se konání neb opominutí za zločin:

(...)

g) když skutek se stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany.

Že však tu byla spravedlivá nutná obrana, za to má se míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe neb od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění; - nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. - Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestati podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního §§ 335 a 431) za čin trestný z nedbalosti.“

Trestní zákon z roku 1852 položil hrubý základ pro posuzování přípustnosti nutné obrany za použití adjektiva „*spravedlivé*“ a následného výkladového odstavce. V porovnání s nynější úpravou nutné obrany byla tato konkrétnější, v souladu se zásadou srozumitelnosti právních norem. Naopak chyběla podmínka přímo hrozícího nebo trvajících útoku, která byla svým způsobem obsažena v obecnější formulaci „*(...) z povahy (...), času, (...) nebo jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné (...)*“.

Tato formulace nápadně připomíná aktuálně projednávaný návrh novely nutné obrany předkládaný Senátem ČR, byť se Senát v důvodové zprávě odkazuje na trestní zákon z roku 1852 pouze ve spojitosti právě s preambulí předmětného zákona, v níž je obsažena potřeba snadného a bezpečného přehledu trestního práva, nikoli k převzetí dikce excesu *asthenického*.⁷ K tomu dále viz. kapitola 4.

Po vzniku samostatné Československé republiky byla rakouská právní úprava recipována zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého (recepční zákon). Jednou z nejpálčivějších právních otázek byla potřeba sjednotit právní systém. Přes snahy o modernizaci trestního práva nedošlo kvůli politickým neshodám a později i nevyhnutelnému nástupu nacistického Německa a jeho následnému vlivu k žádným významným revizím. V důsledku toho zůstal právní rámec týkající se institutu nutné obrany od trestního zákoníku z roku 1852 až do roku 1950 v podstatě nezměněn. Jednou z klíčových iniciativ za první republiky bylo vypracování *Zatimního návrhu obecné části trestního zákoníku (1921)*⁸, který byl později začleněn do *Přípravných osnov trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového (1926)*. Tento návrh zavedl významnou reformu institutu nutné obrany a odrážel zásady, které jsou v současném právu stále aktuální. Návrh se zabýval nutnou obranou v ustanovení § 24, jenž bylo logicky zařazeno za ustanovení o krajní nouzi (neboť sebeobrana je ve vztahu speciality vůči krajní nouzi⁹). Navrhované ustanovení uvádělo:

⁷ Senát Parlamentu České republiky. (2022). Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 38. Získáno z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=38&CT1=0>.

⁸ Ministerstvo spravedlnosti. (1926). Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového.

⁹ SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 145.

“§ 24. Obrana.

(1) *Kdo jedná za tím účelem, aby bránil sebe nebo jiného proti bezprávnému útoku již podniknutému nebo přímo hrozícímu, není trestný, učinil-li to přiměřeným způsobem.*

(2) *Překročí-li tyto meze, může soud trestní sazbu snížit. Učinil-li tak z omluvitelného ukvapení nebo rozčilení, není trestný.”*

V komentáři¹⁰ k návrhu byly vyzdvihnuty následující důležité body:

Terminologie: I přestože se jedná o poslední bod v uvedeném komentáři, je pro účely srozumitelnosti této práce důležité zprvu zmínit, že bylo vypuštěno adjektivum „nutná“ (rovněž jako u krajní nouze adjektivum „krajní“), jelikož jej zákonodárce považoval za zbytečná a matoucí. Měl za to, že náležitosti přípustné obrany musely být jasné z pojmového zákonného označení samotného, nikoli z názvu institutu. Nad rámec komentáře si dovoluji podotknout, že přípravné osnovy označovaly terminologicky nepřesně samotného obránce jakožto beztrestného, nikoli dané jednání, což mám objektivně za to, že bylo nedostatkem osnov.

Útok přímo hrozící: Návrh výslovně připouštěl nutnou obranu v případech, kdy útok přímo (nikoli bezprostředně) hrozil, ale ještě k němu nedošlo, čímž se měla zvýšit účinnost obrany. Tedy například osoba bránící nemusela čekat, než útočník zmáčkne spoušť u zbraně, aby se mohl účinně bránit, ale ani čekat, než zbraň proti ní namíří (viz. podkapitola 4.1.).

Ochrana různých právních statků (zájmů): Návrh rozšířil rozsah nutné obrany na ochranu všech právních statků (zájmů), včetně cti a mravnosti, které nebyly v předchozích zákonech výslovně chráněny.

Přiměřenost: Velký důraz byl kladen na přiměřenost obranného jednání. Hodnocení přiměřenosti se neomezovalo pouze na způsob útoku, byť má dle komentáře zásadní význam, ale posuzovalo se také, zda bylo možné útok odvrátit jinými prostředky, například bez škody na zdraví nebo majetku útočníka.

¹⁰ Ministerstvo spravedlnosti. (1926). Odůvodnění k přípravným osnovám trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového.

Soudní uvážení: Soudcům bylo „doporučeno“ (v komentáři označeno jako „*je žádoucí*“), aby byli při posuzování případů nutné obrany shovívaví a vyhýbali se striktním soudům, zejména s ohledem na psychický stav obránce během útoku. To umožňovalo větší shovívavost v případech, kdy obránci mohli v důsledku stresu, úleku nebo strachu vnímat hrozbu jako větší, než byla, nebo než kdyby tak byla posuzována „*dodatečně při klidné úvaze jiných*“.

Exces: V odstavci druhém, větě druhé, byl explicitně zakotven exces *asthenický* neboli chabý, jenž byl beztrestný, zatímco v případech excesů intenzivních, extenzivních a *sthenických* (jarých) mohl soud snížit trestní sazbu, přesněji dle komentáře o jeden stupeň (stupně trestních sazeb byly upraveny v § 41 a násl. předmětné osnovy). V porovnání s tehdy účinnou úpravou trestního práva hmotného byla změnou úplná beztrestnost excesu *asthenického*. Nicméně i tak komentář zdůraznil potřebu posuzovat, zda se jedná o omluvitelné ukvapení, či rozčílení. O problematice explicitní úpravy excesu *asthenického* viz. podkapitola 4.3.

Tento návrh trestního zákoníku představoval významný krok vpřed v právní úpravě sebeobrany a měl modernizovat její ustanovení způsobem, jenž se stále odráží v současném právu.

1.2.2. Trestní zákon z roku 1950

Po komunistickém převratu v únoru 1948 prošlo Československo rozsáhlou právní transformací, jejímž cílem bylo sladit právní rámec s novou socialistickou ideologií. Toto období, označované jako „právní dvoutletka“, začalo v polovině července 1948 a trvalo do konce září 1950. Vyznačovalo se rozsáhlým procesem právní rekodifikace, který zasáhl prakticky všechny oblasti práva. Cílem právní dvoutletky bylo utvořit právní systém slučitelný s politickými a hospodářskými podmínkami nově vzniklého lidově demokratického státu. Klíčovou roli v těchto reformách sehrálo tehdejší ministerstvo spravedlnosti vedené komunistickým ministrem spravedlnosti JUDr. Alexejem Čepičkou a právní komise Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Byly revidovány různé právní předpisy a nově vytvořený právní systém se snažil zrušit zbytky kapitalistického práva a nahradit je zákony, jež chránily dělnickou třídu a podporovaly socialistickou výstavbu.

Vyvrcholení této právní rekodifikace položilo základy právního rámce Československa v následujících desetiletích.¹¹

Spolu s trestním řádem (zákon č. 87/1950 Sb.), trestním zákonem správním (zákon č. 88/1950 Sb.) a trestním řádem správním (zákon č. 89/1950 Sb.) dne 12. července 1950 vstoupil v platnost a 1. srpna 1950 v účinnost zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon (dále jen „trestní zákon z roku 1950“), jehož účel byl jasně vymezen v prvním ustanovení – ochrana lidově demokratické republiky, její socialistické výstavby, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a výchova k dodržování pravidel socialistického soužití. Právě za účelem úspěšné socialistické výstavby byly tyto zájmy (rodový objekt) frekventovaně a explicitně stanoveny v jednotlivých ustanoveních. Jedním z takových bylo právě ustanovení o nutné obraně:

„§ 8 Nutná obrana.

Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže

a) útok přímo hrozil nebo trval a

b) obrana byla útoku přiměřená.“

Zákonodárce nikterak nepojednal o excesech, a to ani v ustanovení o polehčujících okolnostech, zůstal u podmínky klasické přiměřenosti, ale aspoň použil správnou terminologii označením obranného jednání jako „jinak trestné“. Úprava nutné obrany byla strohá, laickým pohledem nejasná. Rovněž v důvodové zprávě se zákonodárce tomuto institutu prakticky nevěnoval¹². Vzhledem k tomu, že drtivá většina případů nutné obrany končila (a doposud končí) již v přípravném řízení, neexistuje obšírná judikatura k tehdejší úpravě, nicméně existuje právě v případech, kdy bylo nutno tento institut blíže vyložit. Judikátem věnujícím se přiměřenosti a v úpravě nijak nezmíněné subsidiaritě je rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě, sp. zn. 4 To 181/57, které se věnovalo skutku spočívajícím v obraně obžalovaného před přímo

¹¹ BLÁHOVÁ, I., BLAŽEK, L., KUKLÍK, J., & ŠOUŠA, J. (2014). Právníková dvouletka: Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2014, str. 11 a násl.

¹² Národní shromáždění republiky Československé. (1950). Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákona. Poslanecká sněmovna parlamentu ČR: Digitální parlamentní knihovna. [Online], dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm.

hrozícím útokem štamgasta, poškozeného, obžalovanému známý jako násilník a alkoholik, kdy poškozený chytil obžalovaného za rameno s pronesenou výhružkou. Z odůvodnění: „*U nutné obrany (§ 8 tr. zák.) na rozdíl od krajní nouze (§ 9 tr. zák.) není totiž podmínkou, že útoku nebylo možno se vyhnout jinak (subsidiaritu), na př. útěkem, voláním o pomoc apod. Podmínkou také není proporcionalita obrany, tj. požadavek, aby obětovaný vztah nebyl společensky významnější než vztah, v jehož zájmu se obětuje čili aby škoda, která hrozí, nebyla menší, než škoda způsobená obranou (viz též č. 92/55 a 75/56 Sb. rozh. tr.).*“ Dalším stěžejním judikátem je rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky, sp. zn. 6 Nt 301/58, jenž podmínku přiměřenosti více objasnilo, a to tím, že obranným jednáním nesměl vzniknout velký nepoměr mezi škodou hrozící z útoku a škodou způsobenou obráncem¹³.

Trestní zákon z roku 1950 byl dvakrát novelizován, nicméně úprava institutu nutné obrany zůstala nezměněna až do zcela nové kodifikace trestního práva.

1.2.3. Trestní zákon z roku 1961

Jak bylo v předchozím oddílu řečeno, období právnické dvouletky mělo ve zkratce za cíl podporovat socialistickou výstavbu, tedy socialistický stát a společnost. „*Socialismus v naší vlasti zvítězil!*“¹⁴ Takto znělo slavné prohlášení v preambuli k Ústavě z roku 1960, jenž nastolila novou ideologickou éru tehdejšího československého socialistického státu. Po roce 1960 vyvstala potřeba rekodifikace právního řádu za účelem přechodu ke komunismu v právní sféře státu. Spolu s novým trestním zákonem č. 140/1961 Sb. (dále jen „trestní zákon z roku 1961“) se rekodifikace dotkla dalších pilířových předpisů, jako byly například trestní řád, občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.), občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.), zákoník práce (zákon č. 65/1965 Sb.) a další.

Jeden z mála pozitivních vývojů právní úpravy v té době zaznamenal právě institut nutné obrany, a to z hlediska nové formulace přípustnosti nutné obrany co do způsobu útoku:

¹³ FENYK, J., & ILLKOVÁ, P. (1995). Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu zákonu 1918–1995. C.H. Beck. str. 98.

¹⁴ Ústava Československé socialistické republiky. (1960). Sbirka zákonů, č. 100/1960 Sb., znění účinné od 11. července 1960 do 11. prosince 1967. Preambule.

„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“¹⁵

Zákonodárce již opustil podmínku obecné přiměřenosti a nakročil směrem k současné formulaci, avšak ne zcela. Byť existuje podrobná dobová judikatura, na výklad spojení „zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku“¹⁶, jenž v konečném důsledku postačovala na výklad celého ustanovení v roce 1990¹⁷, zákonodárce po revoluci usoudil, že bylo nasnadě meze nutné obrany rozšířit v souladu s požadavky teorie a praxe. V důvodové zprávě¹⁸ k novele trestního zákona z roku 1993 zákonodárce správně vytknul zmíněnému spojení vysokou míru abstraktnosti a zároveň zohlednil psychickou stránku obránce, jenž nemůže předem náležitě zhodnotit míru a rozsah útoku. Z těchto důvodů se přistoupilo k aktuální formulaci, kterou se tato práce zabývá. Nutno podotknout, že se v roce 2006 v rámci prvních snah rekodifikace trestního práva hmotného objevil návrh nového znění ustanovení o nutné obraně, o kterém dále pojednávám v podkapitole 4.3.

1.3. Novela článku 6 odst. 4 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

„Právo bránit život svůj či život jiného člověka i se zbraní je zaručeno za podmíněk, které stanoví zákon.“. Dne 21. července 2021 vstoupila v platnost a 1. října 2021 v účinnost historicky druhá novela Listiny, která doplnila čl. 6 odst. 4 práva na život právě výše citovanou větou. Přestože byla tato novela přijata před více jak dvěma lety, dosud jsem se odborněji s danou problematikou z hlediska trestního práva nesetkal. V návaznosti na to vyvstává dílčí výzkumná otázka: Měla zmíněná novela vliv na institut nutné obrany v trestním právu a pokud ano, do jaké míry?

Novela zdánlivě zavedla právo bránit vlastní i cizí život se zbraní na úrovni ústavního pořádku. Zdánlivě proto, že v Listině již implicitně takové právo bylo od jejího vzniku, akorát blanketně ve formě vymezení neporušení čl. 6, pokud někdo zbaví druhého života v souvislosti

¹⁵ § 13 pojednávaného zákona.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR, Pls 5/65, ze dne 2. 7. 1965, [R II/1965 tr.], nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, 5 Tz 143/79, [R 41/1980 tr.].

¹⁷ JELÍNEK, Jiří; SOVÁK, Zdeněk. (1990). Trestní zákon a trestní řád: novelizované znění trestních kodexů - poznámky - judikatura. Praha: SEVT, str. 23-25.

¹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 140/1961 Sb., trestní zákon, 290/1993 Dz.

s jednáním, které není podle zákona trestné. Tímto novela explicitně povznesla právo bránit nejdůležitější zájem společnosti – život a zdraví lidí – na ústavněprávní úroveň, což dle důvodové zprávy „*má i význam v tom, že lidé se mohou ochrany základních práv dovolávat v rámci ústavní stížnosti u Ústavního soudu.*“ Dosud tedy byly implicitně všechny okolnosti vylučující protiprávnost, avšak nyní je povznesena i nutná obrana obecně na ústavněprávní úroveň (*a maiori ad minus* právo bránit svůj život se zbraní) jakožto projev iuspozitivní tendence.

Předmětná novela nezavádí novou definici zbraně, přestože termín „zbraň“ byl na ústavní úrovni uveden poprvé. Novela se opírá o definici obsaženou v ustanovení § 118 tr. zák., podle kterého se jako zbraň označuje cokoli, čím lze učinit útok proti tělu důraznějším. Zbraní tedy může být dle judikatury např. užití kamene k útoku s úmyslem zranit napadenou osobu¹⁹, aerosolový rozprašovač se slzným plynem²⁰, klacek, hůl, nebo třeba i maketa pistole, pokud pachatel zamýšlí vyvolat v druhém obavu z hrozícího fyzického násilí²¹.

Nelze učinit závěr, že se jedná o střelné zbraně, jakožto ústavněprávní zakotvení práva na zbraň, jako mají např. ve Spojených státech amerických²². Nelze jej učinit, protože novela zakotvuje právo oběti na obranu se zbraní, pokud ji má u sebe, ale pouze za podmínek, které stanoví zákon. Novela dle důvodové zprávy odkazuje na § 29 tr. zák., ale i na § 56 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, § 20 zákona č. 553/1991 Sb., o obecní policii a zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu (zákon o zbraních), jenž upravuje možnost držení zbraně. Vzhledem k tomu, že je v rámci nutné obrany přípustné se bránit se zbraní, pokud taková obrana není zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, se za zbraň v ústavněprávní rovině myslí právě zbraň dle trestního zákoníku.

Pokud jde o soulad s mezinárodními závazky a právem Evropské unie, důvodová zpráva poznamenává, že je tato novela v souladu, jelikož předmětem práva Evropské unie je regulace střelných zbraní, která však nemá přímý vliv na ústavněprávní zakotvení práva na obranu²³. Tímto ústavodárce explicitně vyloučil restriktivnější pojetí pojmu zbraně. Jestliže by takovouto

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, 3 Tdo 840/2006-I, ze dne 13. září 2006, [R 48/2007 tr.].

²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky, 11 Tz 88/78, ze dne 5. 1. 1979, [R 22/1979 tr.].

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 5 Tdo 253/2004, ze dne 17. března 2004, [T 684].

²² Congress.gov. (1791). Druhý dodatek k Ústavě Spojených států amerických [online]. Dostupné z: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-2/>. [cit. 2024-09-24].

²³ Důvodová zpráva k Listině základních práv a svobod, č. 295/2021 Dz.

novelou chtěl ústavadárce pojistit případné vyloučení práva nabývat, držet a nosit (střelnou) zbraň, bylo by to irelevantní z důvodu přednosti evropského práva. Nešlo by ani hovořit o národní identitě v podobě práva nabývat, držet a nosit (střelné zbraně), ani o podstatné náležitosti demokratického státu, pokud jde o výjimky z přednosti evropského práva dle dosavadní judikatury.

Pominu-li ústavněprávní teoretickou změnu v podobě explicitního povýšení práva na nutnou obranu do ústavního pořádku, neměla předmětná novela žádné změny v českém právním řádu, tedy ani v rovině trestněprávní.

1.4. Závěr

Vývoj institutu nutné obrany na obecné úrovni a úrovni práva českých zemí odráží postupnou proměnu od jejich počátků v antických morálních a právních tradicích až po její nynější kodifikovanou podobu. Rané prameny, jako je Bible a římské právo, vycházející z přirozenoprávních principů, zdůrazňovaly legitimitu sebeobrany za podmínek nutnosti a přiměřenosti. V průběhu staletí se tyto základní myšlenky vyvíjely prostřednictvím kodifikací, jako byl trestní zákoník z roku 1852, jenž položil základy moderního výkladu tím, že zdůraznil spravedlnost a psychologicko-subjektivní stránku.

Následné právní reformy, včetně reform v období socialismu, zachovaly klíčové zásady a zároveň je přizpůsobily současným společenským a ideologickým potřebám. Judikatura doktrínu dále upřesnila a vyvážila přiměřenost obrany s naléhavostí jednání. Novela Ústavy z roku 2021, která v konečném důsledku povznesla nutnou obranu na ústavněprávní úroveň, znamená vyvrcholení tohoto historického vývoje, byť se aplikačního hlediska s největší pravděpodobností nedotkne.

Právě z důvodu dynamičnosti práva jakožto takového je příznačné ilustrovat společenské potřeby, jež vyvíjely pozitivní ukotvení přirozeného práva na obranu proti neoprávněným zásahům do oblastí zdraví, života a majetku. Po výše uvedené elaboraci vývoje jsou aktuálně stanovené meze a podmínky nutné obrany více pochopitelné. Se znalostí takového stručného, ale výstižného, vývoje mohou srozumitelněji pojednat o daných aspektech nutné obrany.

2. Nutná obrana jakožto okolnost vylučující protiprávnost

Jak již bylo v předchozí kapitole předestřeno, institut nutné obrany, a potažmo všechny okolnosti vylučující protiprávnost, má za cíl legitimovat svépomoc proti bezpráví jiného člověka směřujícímu proti zájmu chráněného trestním zákonem²⁴. Nutná obrana, jak uvádí C. Roxin, je založena na dvou základních principech, jimiž je právě ochrana jednotlivce samotného a právní ochrana jeho (obranného) jednání.²⁵ Bezpráví však nemusí vždy ustoupit právu, neboť i právo na nutnou obranu má své meze.²⁶

Demonstrativně vymezené okolnosti vylučující protiprávnost jsou zakotveny v ustanoveních § 28 až 32 tr. zák. Jedná se o takové situace, kdy pachatel činu jinak trestného naplní pojmové znaky trestného činu (provinění) vyjma znaku protiprávnosti. Přesněji jde o krajní nouzi (§ 28 tr. zák.), nutnou obranu (§ 29 tr. zák.), svolení poškozeného (§ 30 tr. zák.), přípustné riziko (§ 31 tr. zák.) a oprávněné použití zbraně (§ 32 tr. zák.). Postupem času trestněprávní doktrína přišla s dalšími okolnostmi, za kterých nelze vyvodit trestní, ani jinou odpovědnost fyzických osob, potažmo i právnických osob, není-li to z povahy věci vyloučeno.²⁷ Proto jsou v trestním zákoníku uvedené okolnosti vylučující protiprávnost demonstrativní. Hovoříme například o výkonu práva či povinnosti, výkonu povolání, nebo dokonce specifickou situaci uvedenou v ustanoveních § 312c a § 363 tr. zák., a to beztrestnost policejního agenta.²⁸ Všechny tyto okolnosti, ať už jsou obecně, specificky nebo teoreticky vymezené, mají smysl v tom, že pokud daná osoba jedná za těchto podmínek, i přestože porušuje (ohrožuje) zájem chráněný trestním zákonem, staví se na stranu jiného zájmu, bez ohledu na to, zda tento zájem chrání nebo oprávněně vykonává, čímž ho vlastně také chrání – např. výkon zadržovacího práva v občanském právu.

Výše zmíněné vyloučení jakékoli odpovědnosti vychází z toho, že pojmový znak protiprávnosti znamená rozpor s právní normou v rámci celého právního řádu, jak ostatně

²⁴ ŠÁMAL, P. a kol. (2012). Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, , str. 397–419.

²⁵ Cit. dle SOLNAR, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 146.

²⁶ Tamtéž, str. 145.

²⁷ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. § 1 odst. 2.

²⁸ Poznámka autora: Ustanovení § 312c a § 363 tr. zák. jsou vládním návrhem (Sněmovní tisk 861/0) novelizace trestního zákoníku a trestního řádu zamýšlena ke zrušení. Namísto daných ustanovení má být v ustanovení § 11 tr. řádu zakotven nový důvod nepřipustnosti trestního stíhání, a to ve znění „jde-li o agenta, stanoví-li tak tento zákon“.

dovozovala i judikatura z dob přijetí trestního zákona z roku 1961 [R II/1965 tr.]²⁹. Opačná úvaha, tedy pouhé vyloučení protiprávnosti trestněprávní, by vedla k absurdním situacím.

Představme si případ, kdy osoba odvrací útok druhé osoby spočívající v napadení, a to způsobem, který není zcela zjevně nepřiměřený, tedy jedná za podmínek a mezí nutné obrany. Napadená osoba při odvracení útoku poškodí hodinky značky Rolex na zápěstí útočnicka, v důsledku čehož by měla jinak být občanskoprávně odpovědná za škodu vzniklou na majetku útočnicka v rádech nižších statisíců korun českých. Taková situace je ve vyspělých právních rádech nemyslitelná.

2.1. Čin jinak trestný

Jestliže hovoříme o osobě jednající za okolnosti vylučující protiprávnost, nejedná se o pachatele trestného činu, nýbrž maximálně o pachatele skutku, nebo přesněji pachatele činu jinak trestného. V ustanovení § 22 tr. zák. se vymezuje pachatel trestného činu jako osoba, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu. Takové vymezení je zkratkovité a nepřesné, jelikož pachatelem trestného činu může být pouze osoba, která naplní pojmové znaky trestného činu, jimiž jsou protiprávnost, obecné požadavky na subjekt (věk, přičetnost a u mladistvých rozumová a mravní vyspělost) a typové znaky charakterizující jednotlivé trestné činy, tedy skutková podstata trestného činu zahrnující individuální objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku.

Z hlediska trestního práva hmotného se tedy nemůže jednat o pachatele, jak je vymezen v předmětném ustanovení, jelikož chybí znak protiprávnosti.³⁰ Rozdílně, dle komentáře prof. Šámala³¹, se protiprávnost zařazuje do znaků skutkové podstaty. Důvodem je systematický výklad trestního zákoníku, a to kvůli výše zmíněnému zákonnému vymezení pachatele a dikcím ustanovení o okolnostech vylučujících protiprávnost [Např.: „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací (...), není trestným činem*“ nebo „*Trestný čin nespáchá, kdo (...)*“]. Rozdíly jsou pouze v teoretickém vymezení trestného činu, proto tyto rozdíly nemají vliv na závěr z těchto tezí, a to, že se jedná o pachatele činu jinak trestného.

²⁹ „Stav nutné obrany je důvodem vylučujícím nebezpečnost činu pro společnost i jeho nedovolenost, takže čin provedený v nutné obraně není trestným činem a nemůže být postížen trestem ani jinou sankcí.“

³⁰ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges str. 207.

³¹ ŠÁMAL, P., & ŘÍHA, J. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, str. 510-529.

2.2. Trestně procesní důsledky jednání pachatele činu jinak trestného v jednotlivých stadiích trestního řízení

Orgány činné v trestním řízení bezprostředně nevědí a vědět ani nemohou, jak se daná trestněprávně relevantní situace (skutek) odehrála. Právě proto je pro ně nasnadě v rámci jednotlivých stadií trestního řízení skutek zprostředkovaně poznat, právně posoudit a rozhodnout o dalším postupu, případně o skutku samotném. Byť se v této práci věnují především hmotněprávní úpravě, je dle mého soudu nezbytné pojednat i o procesní stránce institutu nutné obrany, a to z několika důvodů. Tato práce má za úkol pojednat o nutné obraně v trestním právu, nikoli jen v trestním právu hmotném, proto je důležité, aby byl institut uchopen jak z hmotněprávní stránky, tak i z procesněprávní.

Práce musí být přínosná a pochopitelná nejen odborníky, studenty, ale i širší veřejností, neboť se může každý dostat do situace, v které bude třeba obrany a s vyšší povědomostí o institutu nutné obrany nebude docházet k excesům, zneužívání a zbytečným materiálním i imateriálním újmám v důsledku nejednání osoby neznalé trestního práva. Nad výše uvedené je třeba poznamenat, že se v této práci věnuji z praktického hlediska zprošťujícím rozsudkům z důvodu nutné obrany, proto o tomto stadiu trestního řízení nemohu pojednat, aniž bych vysvětlil, jak je možné se vůbec do takového stadia dostat za předpokladu splnění podmínek přípustnosti nutné obrany.

2.2.1. Přípravné řízení

Samotné označení této fáze napovídá, že má za cíl připravit celou věc na řízení před soudem. České trestní právo procesní je založeno na reformovaném inkvizičním procesu (systému), tedy na jakémsi „středu“ mezi inkvizičním (tradičně kontinentálním) a adversálním (angloamerickým) procesem (systémem). Ve zkratce, inkviziční proces vkládá veškeré pravomoci do rukou soudu, zatímco adversální do rukou žalobce, ať už soukromého nebo veřejného, a soudu zbývá „pouze“ rozhodovací pravomoc. Proto když hovoříme o reformovaném inkvizičním procesu, je nutné pamatovat na rozdělení pravomocí mezi žalobce [státního zástupce, jakožto pána sporu (*dominus litis*) v přípravné fázi] a soud právě v diferenciaci stadií trestního řízení.³²

³² MASARIK, M. (2021) Zásada kontradiktornosti a její prvky v aktuální právní úpravě trestního práva procesního, Univerzita Palackého v Olomouci, diplomová práce, str. 12-16.

Přípravné řízení se dělí na dvě fáze, a to prověřování a vyšetřování. Zásadní rozdíl mezi těmito je, že se ve fázi prověřování trestní řízení nevede vůči konkrétní osobě, nýbrž se prověřuje, zda byl spáchán trestný čin, a o které osobě je dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala. Pokud však orgány činné v trestním řízení v této fázi zjistí, že určitá osoba jednala za okolnosti vylučující protiprávnost, věc odloží *ad acta*, jelikož nepůjde ve věci o podezření z trestného činu (§ 159a odst. 1 tr. řádu). Rozhodnutí o odložení věci *ad acta* netvoří překážku věci pravomocně rozhodnuté (*res iudicata*), proto se také v praxi užívá latinského pojmu *ad acta* neboli „ke spisům“. Taková procesní situace je těžko představitelná v případech nutné obrany, v kterých z drtivé většiny případů půjde o trestný čin, akorát spáchaný jinou osobou než obráncem, jenž je zároveň poškozeným. Z toho důvodu se věc neodloží dle § 159a tr. řádu, ale zahájí se trestní stíhání útočníka.

Byť je výše zmíněno, že je rozhodnutí o odložení věci *ad acta* v případech nutné obrany těžko představitelné, není to nereálné. V ustanovení § 11 tr. řádu jsou vymezeny důvody nepřipustnosti trestního stíhání, jež se v některých případech uplatní na osobu útočníka. Hovoříme například o scénáři, kdy útočník zemře [§ 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu], nebo je v důsledku nutné obrany natolik postižen, že v důsledku takové těžké choroby je trvale vyloučeno jeho postavení před soud [§ 11 odst. 1 písm. f) tr. řádu].

Ve fázi vyšetřování je již trestní řízení vedeno proti konkrétní osobě, jenž se od okamžiku doručení usnesení o zahájení trestního stíhání procesně nazývá obviněný. Jestliže se v průběhu vyšetřování zjistí, že obviněný jednal za okolnosti vylučující protiprávnost, pak se trestní stíhání za skutek uvedený v usnesení o zahájení trestního stíhání obligatorně zastaví, neb tento skutek není trestným činem a není důvod k postoupení věci jinému orgánu [§ 172 odst. 1 písm. b) tr. řádu]. Na rozdíl od rozhodnutí o odložení věci ve fázi prověřování toto rozhodnutí již vytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté ve smyslu § 11 odst. 1 písm. h) tr. řádu.

2.2.2. Předběžné projednání obžaloby a hlavní líčení

V případě, kdy státní zástupce dospěje k přesvědčení, že byl spáchán trestný čin a spáchala jej určitá osoba, podá tento obžalobu dle § 176 tr. řádu. Toto přesvědčení nemusí být rovno jistotě, nýbrž alespoň velmi vysokému stupni pravděpodobnosti³³. Po podání obžaloby předseda senátu obžalobu přezkoumá a pokud má důvodné pochybnosti o tom, zda obviněný

³³ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2023). Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Leges, str. 584.

jednal v mezích nutné obrany, nařídí předběžné projednání obžaloby, v němž (za předpokladu prokázání okolnosti vylučující protiprávnost) zastaví trestní stíhání dle ustanovení § 188 odst. 1 písm. c), které odkazuje na stejný důvod zastavení, jako je tomu ve shora uvedeném zastavení trestního stíhání státním zástupcem ve fázi vyšetřování. Obdobně tomu tak je v rámci přezkumu obžaloby a návrhu na potrestání samosoudcem ve smyslu § 314c odst. 1 písm. a) tr. řádu.

Odlišný postup se uplatní v hlavním líčení. Byť se opět svůdně nabízí myšlenka zastavení trestního stíhání, jako tomu je ve fázi vyšetřování, soud obžalovaného zproští obžaloby dle § 226 odst. 1 písm. b) tr. řádu, ale pouze za předpokladu, kdy soud v průběhu hlavního líčení zjistí, že obžalovaný skutečně jednal v mezích nutné obrany. Pokud by vyvstaly pochybnosti o tom, zda je či není v žalobním návrhu označený skutek trestným činem a je-li k objasnění věci třeba dalšího (rozsáhlejšího, zdlouhavého) dokazování, jenž by vedlo k průtahům řízení, soud vrátí věc státnímu zástupci k došetření.³⁴ Zastavení trestního stíhání v řízení před soudem přichází v úvahu za situace, kdy soud v hlavním líčení shledá, že tu je některá skutečnost odůvodňující nepřipustnost trestního stíhání dle § 11 tr. řádu³⁵, nebo kdy shledá, že je ve věci některý z důvodů dle § 172 odst. 2 tr. řádu³⁶.

Právě situacím, kdy soud dospěl v hlavním líčení, nebo v případě odvolacího řízení ve veřejném zasedání, ke zprošťujícímu rozsudku z důvodu nutné obrany, věnuji pozornost napříč celou prací, kdy analyzuji, posuzuji a hodnotím zprošťující rozhodnutí soudů obecné soustavy na trestním úseku z hlediska daných specifík institutu nutné obrany, jež jsem si vyžádal ve smyslu zákona o svobodném přístupu k informacím.

2.2.3. Řádné a mimořádné opravné prostředky a vykonávací řízení

Odvolací řízení, jakožto uplatnění řádného opravného prostředku ze strany obžalovaného (pachatele činu jinak trestného), je ve vztahu k hlavnímu líčení obdobné jako hlavní líčení ve vztahu k vyšetřování. Pokud odvolací soud dospěje k závěru, že není třeba rozsáhle doplňovat dokazování a zároveň lze náležitě rozhodnout ve prospěch obžalovaného, rozhodne zprošťující rozsudkem dle § 226 odst. 1 písm. b) tr. řádu. Pokud by však byla skutková zjištění nedostatečná a k nápravě by bylo třeba opakovat hlavní líčení nebo provést rozsáhlé a obtížně

³⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), K hlavě třinácté.

³⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 223 odst. 1 - Obligatorní zastavení trestního stíhání.

³⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 223 odst. 2 - Fakultativní zastavení trestního stíhání.

proveditelné doplnění dokazování, odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně zruší a věc vrátí zpět k novému projednání (§ 259 odst. 1 tr. řádu). Uvedl jsem dva nejtypičtější případy procesních důsledků jednání pachatele činu jinak trestného v odvolacím řízení, nicméně existuje více možností vedoucích k vydání rozhodnutí, ale pro účely této práce jsem se omezil na tyto dva.

V případech (pro odsouzeného) negativních pravomocných rozhodnutí odsouzenému svědčí právo podat dovolání a návrh na povolení obnovy řízení (opomínaje podnět ministru spravedlnosti k podání stížnosti pro porušení zákona). Dovolání podává odsouzený prostřednictvím advokáta z důvodu uvedeném v § 265b odst. 1 písm. h) tr. řádu, tedy nesprávného právního posouzení skutku. Nejvyšší soud, jakožto jediný věcně a místně příslušný soud, může v daném případě sám hned rozhodnout ve věci samé rozsudkem. Ještě před vydáním rozhodnutí může rozhodnout o odložení (či přerušení) výkonu napadeného rozhodnutí (§ 265h odst. 3 a § 265o odst. 1 tr. řádu).

Pokud měl odsouzený v dosavadním průběhu trestního řízení takový neúspěch, že se mu ani v dovolacím řízení nepodařilo vyvrátit důkazy předložené obžalobou nebo alespoň zpochybnit skutková zjištění, má v případech, kdy vyšly najevo skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, právo podat návrh na povolení obnovy řízení k soudu, jenž rozhodoval v prvním stupni o obžalobě (§ 278 odst. 1 a § 281 odst. 1 tr. řádu). Soud však bude jinak obsazen, neboť původní obsazení je z rozhodování vyloučeno (§ 30 odst. 4 tr. řádu). Jestliže soud návrhu na povolení obnovy řízení vyhoví, pokračuje v řízení na základě původní obžaloby (§ 288 odst. 2 tr. řádu).

Pochopení trestně procesních důsledků jednání pachatele činu jinak trestného v různých stadiích trestního řízení je nezbytné pro komplexní zkoumání institutu nutné obrany v trestním právu, přičemž rozpoznání této procesní dynamiky v konečném důsledku posiluje právní jistotu.

2.2.4. Justiční ping-pong: Hodnocení věrohodnosti svědka

Pozoruhodným případem nutné obrany z hlediska tzv. “Justičního ping-pongu”, je věc Obvodního soudu pro Prahu 2, sp. zn. 8 T 4/2022, kdy se prvostupňový soud musel dvakrát vypořádat se zrušujícím usnesením odvolacího soudu. Problematika případu tkvěla v tom, zda se jako první vyskytla přímá hrozba útoku poškozeného nebo zda

obžalovaný zasadil ránu teleskopickým obuškem bez předchozího konfliktu, jelikož na určení pořadí závisí identifikace útočníka a obránce³⁷. Poškozený byl značně pod vlivem alkoholu a po ráně obuškem ztratil vědomí, pročež si prakticky nic nepamatoval. Výpověď *de facto* jediného svědka (známý poškozeného) případu vykazovala značné rozpory, přičemž svědek uvedl, že obžalovaný přišel k poškozenému zezadu a zasadil poškozenému ránu zepředu, tedy že poškozený konflikt nevyvolal.

Obvodní soud pro Prahu 2 obžalovaného zprostil celkem třikrát obžaloby, neboť považoval výpověď jediného svědka za nevěrohodnou a to z mnoha důvodů. Jak vyplývá ze záznamů dostupných soudu, poškozený je konfliktní osobou, jeho výpověď uvádějící neznalost osoby obžalované byla vyvrácena policejním záznamem o jejich předchozím vzájemném konfliktu z roku 2020 a samotná prezentace poškozeného a svědka před soudem podtrhávaly nevěrohodnost verze svědka a poškozeného.

Právě bezprostřední zhodnocení osob poškozeného a svědka sehrálo zásadní roli v posouzení případu, neboť chodili na samotná hlavní líčení pod vlivem alkoholu nebo jiných omamně návykových látek, důsledkem čehož svědek měl problém se orientovat v jednací síni. Odvolací soud rozhodoval v neveřejném zasedání, načež rozhodnutí usnesením dvakrát zrušil a (dle prvostupňového soudu) nezákonně přikázal Obvodnímu soudu pro Prahu 2 uvěřit výpovědi svědka. Prvostupňový soud tento příkaz neuposlechl, přičemž podotkl, že hlavní líčení je založeno na bezprostřednosti a ústnosti, proto měl možnost všechny uvedené osoby pozorovat a ucelit si reálný názor o věrohodnosti verzí, a to celkem třikrát. Třetím zprošťujícím rozsudkem bylo trestní řízení pravomocně skončeno a obžalovaný byl obžaloby zproštěn.

2.3. Závěr

Tato kapitola poskytla komplexní analýzu nutné obrany jakožto okolnosti vylučující protiprávnost se zaměřením na procesní stránku pachatele činu jinak trestného a stručným pojednáním o hmotněprávním základě. Důležitým poznatkem je používání správné terminologie - pachatel činu jinak trestný - pro popis osoby jednající za určité okolnosti

³⁷ „Pro posouzení, kdo je útočníkem a kdo útok odvrací, je rozhodující počáteční iniciativa, resp., kdo s útokem začal“ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 6Tdo 851/2002, ze dne 28. listopadu 2002.

vylučující protiprávnost. Toto přesné označení zajišťuje jasnost a posiluje rozdíl mezi zákonem dovolenou nutnou obranou a trestným jednáním.

Z procesního hlediska hrají obhájci zásadní roli při ochraně práv svých klientů. Ve fázi prověřování přípravného stadia trestního řízení je nezbytné usilovat o věcné předeštění faktů a nasměrovat orgány činné v trestním řízení na skutečného pachatele, tedy v případech nutné obrany na útočníka, vyjímečně o odložení věci *ad acta*. Účinná obhajoba v této fázi může zabránit zbytečnému trestnímu stíhání a ochránit pachatele činu jinak trestného před zbytečnou újmou. Ve fázi vyšetřování obhájce usiluje o zastavení trestního stíhání.

Když však případy postoupí k soudu, pozornost se přesune na hodnocení důkazů. Analýza praktického případu justičního ping-pongu ukazuje důležitost věrohodnosti svědků a zásady bezprostřednosti, jenž zdůrazňuje důležitost osobního vjemu svědků při výslechu. Obhájce musí za situace, kdy nemá k dispozici jiné vyvracející důkazy, zpochybňovat nevěrohodné výpovědi. Jak se v praktickém případě ukázalo, úkolem obhájce je rovněž pozorovat osobní dispozice svědků a tyto spojovat s nevěrohodností, avšak nesmí fabulovat.

3. Podmínky oprávněnosti nutné obrany

Osoba jednáající v nutné obraně nahrazuje reakci orgánů veřejné moci, jelikož by taková reakce bez jednání dané osoby přišla pozdě, čímž by docházelo k nenahraditelným újmám na životě, zdraví i majetku³⁸. Tento aspekt nutné obrany je prakticky totožný jako při jednání v krajní nouzi. Jenomže nutná obrana je ve vztahu speciality ke krajní nouzi, protože se jedná o úžeji vymezené případy omezující se právě na fakt, že se musí jednat nikoli o nebezpečí obecně, ale o útok (viz níže). Dalšími takovými rozdíly je odpadnutí podmínek subsidiarity a přiměřenosti obranného jednání jinak trestného. Škoda nevzniká komukoli, ale pouze útočníkovi. Dosud jsem terminologicky uváděl podmínku „přiměřenosti“, nikoli podmínku „proporcionality“, neboť je důležité tyto dva pojmy rozlišovat.

Proporcionalitou se z hlediska okolností vylučujících protiprávnost rozumí poměr mezi ohroženým (napadeným) a obětovaným zájmem z hlediska škod hrozících z útoku a škody vzniklých obranou, což je znakem u krajní nouze. U nutné obrany se toto hledisko zohledňuje až sekundárně, a to zpravidla zkoumáním případného výrazně hrubého nepoměru mezi těmito škodami.³⁹ Přiměřeností se rozumí poměr mezi obranným jednáním a způsobem útoku.⁴⁰

Od podmínek oprávněnosti (*ergo* přípustnosti) nutné obrany je třeba rozlišovat samotnou podmínku nutné obrany, jenž je základním a jediným předpokladem jednání v nutné obraně, a to útok, jehož definiční problematice se věnuji níže.⁴¹

V případech nutné obrany bránící osoba nemusí vyhledávat méně závažný způsob odvrácení přímo hrozícího nebo trvajícího útoku a následek (tj. dané ohrožení, či porušení zájmů chráněných trestním zákonem) může být závažnější než samotné ohrožení, či porušení útočníkem. Limitací je pouze jedna ze zákonných podmínek nutné obrany – nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Privilegium nutné obrany vůči krajní nouzi spočívá

³⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 274.

³⁹ Tamtéž, str. 278.

⁴⁰ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 151.

⁴¹ „Zákon činí obranu závislou jen od útoku, a žádných jiných okolností.“ FINGER, A. (1894). *Das Strafrecht, Compendien des Österreichischen Rechtes*. Berlin: Carl Heymanns Verlag. str. 235. Přeložil VOREL, Z. (1907). O právní povaze nutné obrany a poškození osoby třetí. Praha: Tiskem „politiky“, str. 20. Citováno dle GAWRON, T. (2023). Nutná obrana v právní praxi. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, str. 63.

především v předcházení nenahraditelným újmám na životě, zdraví a majetku.⁴² Z uvedeného vyplývají tři základní podmínky oprávněnosti nutné obrany.

3.1. Obránce odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok

Obránce může být kdokoli, osoba fyzická, právnická, i osoba, vůči které útok nesměruje, brání druhou osobu, na níž útok směřuje (pomoc v nutné obraně)⁴³. Útočником může být dle převažující trestněprávní teorie pouze fyzická osoba, ale objevují se i názory připouštějící útok právnickou osobou. Tyto názory jsou podepřeny příkladem pochybení firemního právníka při přípravě podkladů pro jednatele společnosti, v jehož důsledku činí zaměstnanci společnosti protiprávní jednání, jakožto nástroji.⁴⁴ Tuto tezi podporuje i současně většinově zastávaná definice útoku zahrnující nedbalostní protiprávní jednání osob, ke které se vyjadřují níže. Útočníků může být mnohdy více než jeden, přičemž obrana může směřovat proti všem útočníkům.⁴⁵ Definice útoku v žádném trestním zákoně neexistuje. Jedná se o kvalifikované nebezpečí v relaci ke krajní nouzi. Trestněprávní nauka v současném stavu poznání zaujímá dva postoje k definici útoku.

Pro lepší přehlednost uvádím některé doktrinní definice útoku, jehož definiční problematiku se autoři snažili vyřešit:

Definice útoku zastávaná Šámalovým komentářem: „Útok je jednání člověka (projev vůle), a to zpravidla konání nebo i opomenutí ohrožující zájem chráněný trestním zákonem (...), které je protiprávní“.⁴⁶

V učebnici trestního práva hmotného katedry trestního práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy je definice ve své podstatě stejná, ale zkrácená: „Útokem rozumíme (objektivně) protiprávní jednání člověka“⁴⁷. Tato vychází ze starší definice útoku Solnaře:

⁴² JELÍNEK, J. a kolektiv. (2023). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 274.

⁴³ ŠÁMAL, P. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 659-688.

⁴⁴ GAWRON, T. (2023). Nutná obrana v právní praxi. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, str. 64.

⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, 1 Tz 349/55, ze dne 30. 12. 1955. [R 24/1956 tr.].

⁴⁶ ŠÁMAL, P. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 659 – 688.

⁴⁷ ŠÁMAL, P.; GRIVNA, T.; NOVOTNÝ, O.; HERCZEG, J.; VANDUCHOVÁ, M. et al. (2022). Trestní právo hmotné. 9. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, str. 255.

„Útok znamená ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, jenž je vyvoláno protiprávním konáním, výjimečně však i opominutím“⁴⁸.

Gawron uvádí: „Útok je ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem vyvolané protiprávním/neoprávněným konáním nebo opomenutím“.⁴⁹

Všechny zmíněné definice připouští možnost nedbalostního zavinění u útoků, i když je občas zpochybňována. Kritici⁵⁰ argumentují, že reagovat na nedbalostní přímou hrozbu způsobem v mezích nutné obrany by mohlo být příliš neadekvátní, a navrhují, aby místo toho stačilo varování, výzva, jako tomu je u krajní nouze. Tento názor je však zpochybňován, protože nerozlišuje mezi subjektivní a objektivní protiprávností⁵¹. I v případě, že k útoku dojde z nedbalosti, například špatným zacházením se střelnou zbraní (jak je uváděno v Šámalově komentáři), je nutná obrana oprávněná, pokud je ohrožení přímé⁵². Zákon nevyžaduje, aby obránce určoval, zda byl útok úmyslný nebo nedbalostní. Podle ustanovení o nutné obraně je obrana přípustná proti útoku, což je nesporně kvalifikované nebezpečí vůči krajní nouzi, a nevyžaduje se, aby se útočník pokusil o méně razantní reakci, například o výstrahu.

Spolu s akcentem na objektivní pojetí protiprávnosti je nasnadě opět připustit útok i ze strany právnických osob, jak uvádí, Gawron⁵³, a zároveň vyplývá z jeho definice.

Definice kritiků nedbalostních útoků v kontextu nutné obrany zní:

⁴⁸ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 147.

⁴⁹ GAWRON, T. (2023). Nutná obrana v právní praxi. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, str. 63.

⁵⁰ FRYŠTÁK, M., ŠČERBA, F. (2020). Trestní zákoník, 1. vydání, str. 504 – 516.

⁵¹ Subjektivní pojetí protiprávnosti uvádí, že nutná obrana by měla být přípustná pouze proti útočníkovi, který jedná úmyslně protiprávně, tedy volní složka zavinění směřuje k onomu útoku, zatímco objektivní přístup definuje útok jako objektivně nebezpečné jednání, bez ohledu na vědomí či odpovědnost útočníka. Zastánci objektivního pojetí kritizují zastánce úmyslných útoků právě z důvodu zahrnutí pod dané úmyslné útoky i útoky nezaviněné, což vyvolává rozpor mezi těmito pojetími. Viz. NÝVLTOVÁ, I. (2003). Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*, 7/2003, s. 204n

⁵² Poznámka autora: v citovaném Šámalově komentáři se užívá pojmu „bezprostřední“, což je nepřesné, jak jsem uvedl výše.

⁵³ GAWRON, T. (2023). Nutná obrana v právní praxi. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, str. 64.

„Útokem se rozumí úmyslné protiprávní jednání člověka, které je pro společnost škodlivé a může (ale nemusí) mít znaky trestného činu (což je pravidlem), popřípadě přestupku či jiného deliktu.“⁵⁴

„Útok je úmyslné, protiprávní jednání člověka, jenž je nebezpečné pro společnost.“⁵⁵

„Útok je jednání člověka, a to zpravidla konání nebo i opominutí (...), které je úmyslné, protiprávní (nedovolené) a nebezpečné určitou měrou pro společnost (nikoli zcela nepatrnou).“ Toto pojetí útoku vychází ze staršího názoru Šámala, jenž sám Šámal překonal právě z důvodu principu objektivní protiprávnosti.⁵⁶

V důsledku pochopení principů subjektivního a objektivního pojetí protiprávnosti je žádoucí a odůvodněný závěr, že se nutná obrana v trestním právu může vztahovat na úmyslné i nedbalostní útoky, jakož i na některé činy, které nejsou zaviněné, jelikož protiprávně může jednat i osoba trestně neodpovědná (například nepřičetný, nebo dítě mladší patnácti let). Kritici objektivního pojetí zastávaly k nezaviněným jednáním postoj jakéhosi „středobodu“ mezi krajní nouzí a nutnou obranou, jenž byl vedený analogickou aplikací přípustnosti vyšší intenzity odvrácení kvalifikovaného nebezpečí na krajní nouzi, neboť je analogie ve prospěch pachatele v trestním právu hmotném přípustná (*analogia legis*).⁵⁷⁵⁸ Opačně lze říct, že se jednalo o nutnou obranu s podmínkou subsidiarity. Daný názor však kladl na obránce nepřiměřené požadavky, jelikož např. nebezpečné jednání nepřičetného může být daleko nebezpečnější než u přičetného a bylo by nelogické požadovat od obránce vyhledávání mírnějšího odvrácení kvalifikovaného nebezpečí.

Pokud zohledním subjektivní a objektivní protiprávnost, je nutné se v případech obranných jednání přiklonit k objektivní protiprávnosti, jelikož opačná úvaha opět vede k neadekvátním požadavkům kladených na obránce, tedy posuzování psychického stavu osoby, jinak by (ve světle zastaralého názoru) jednal v pozitivním skutkovém omylu o okolnostech vylučující

⁵⁴ FRYŠTÁK, M., ŠČERBA, F. (2020). Trestní zákoník, 1. vydání, str. 504 – 516.

⁵⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 275.

⁵⁶ NESPALA, Marek. (2008). Okolnosti vylučující protiprávnost, konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, Praha, str. 53. Cit. dle: ŠÁMAL, P., PŮRY, F. RIZMAN, S. (2003). Trestní zákon. Komentář. C.H.Beck, Praha, str. 213.

⁵⁷ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges str. 73.

⁵⁸ NESPALA, Marek. (2008). Okolnosti vylučující protiprávnost, konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, Praha, str. 45n.

protiprávnost (blíže viz podkapitola 4.4.). Stejně tak nelze od obránce požadovat zjišťování věku útočnicka, o kterém si obránce není jist, zda již dovršil patnácti let (resp. zda již nastal den následující po patnáctých narozeninách útočnicka ve smyslu § 25 ve spojení s § 139 tr. zák.).

Argumenty kritiků objektivního pojetí vztahující se k ochraně zvláštní kategorie osob a k potenciálnímu zneužití institutu nutné obrany považují za irelevantní, jelikož se definice útoku musí vykládat v kontextu celého institutu. Obrana je proti útokům zvláštní kategorie osob ze své podstaty nutná k zabránění nenavratitelných škod na zdraví, životě a majetku osob, přičemž právní řád pamatuje na tuto kategorii osob a zvýšenou ochranu přiznává napříč celým právním řádem. Stát je garantem a hlavním poskytovatelem ochrany pro tyto a další osoby. Proto se domnívám, že v případě útoku nepřičetné osoby nebo dítěte mladšího patnácti let je daný útok odrazem selhání právního systému, jenž tuto ochranu dostatečně nezajistil. Takové selhání by nemělo dopadat na jednotlivce, kteří jsou takovým útokem zaskočeni, a přitom jednají v souladu s právním řádem. V konečném důsledku nelze vyžadovat od osob bránících se podmínky subsidiarity a proporcionality. Argument potenciálního zneužití nutné obrany proti nezaviněným protiprávním jednáním nelze pokládat za relevantní z důvodu existence podmínek oprávněnosti nutné obrany v kontextu časových, místních a osobních, jež jsou posuzovány soudem.

Pro vše výše uvedené nelze než souhlasit se zastánci definice útoku zahrnující i nedbalostní počínání a opřít ustanovení o nutné obraně o definici útoku jakožto *objektivního protiprávního jednání, jenž je nebezpečné pro společnost*. Přidaný dovětek jsem zastal, neboť útokem nejsou činy nepatrné závažnosti.⁵⁹ Mou úvahu opírám o extenzivní výklad ustanovení o nutné obrany ve prospěch obránce (obviněného v rovině procesněprávní). V souvislosti s výše uvedeným činím návrh *de lege ferenda* zakotvit do výkladových ustanoveních trestního zákoníku jednotnou definici pojmu útoku, aby se zajistila právní jistota a srozumitelnost právních norem.

Z hlediska komparatistiky lze závěry z definiční problematiky pojmu „útok“ opřít i o zahraniční doktrinální úvahy Burdy, jenž rozebral slovenské definice útoku a zastal vlastní definici podporující mé teze, vyjma teze o přípustnosti útoku stran právnických osob:

⁵⁹ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 147.

„Útok je protiprávne ľudské konanie (správanie) proti normám verejného práva sankčného charakteru, ktoré spočíva v neoprávnenom ohrození cudzích záujmov, ak negatívne zasahuje záujmy chránené Trestným zákonom.“⁶⁰

Útok nemusí byť (byť v praxi z drtivé väčšiny je) konaním, ale rovněž i nekonaním, opomenutím, jak před více než čtyřmi dekádami dovedila rozhodovací praxe⁶¹. V uvedeném případě soud připustil, že se jedná o nutnou obranu, pokud osoba, jenž vnikla do domu (bytu), nechce dobrovolně ukončit své protiprávní jednání spočívající v porušování domovní svobody. Útočník (již) nikterak nejedná, ale útok stále trvá, proto může osoba, jejíž domovní svoboda je porušována, využít institutu nutné obrany za splnění ostatních podmínek. Výše uvedené lze ostatně dovést i pomocí § 112 tr. zák., neb se jednáním rozumí i opomenutí konání, k němuž byl pachatel (útočník) povinen z důvodu jeho předchozího ohrožujícího jednání (neoprávněné vniknutí). V případě, kdy by byla osoba útočníka do obydlí (§ 133 tr. zák.) vlastníkem zprvu pozvána, následně mezi nimi došlo k slovní rozepři, pročez je osoba útočníka vyzvána, aby opustila předmětné obydlí a ta tak neučiní, nejedná se o opomenutí povinnosti vyplývající z jeho předchozího ohrožujícího jednání, nýbrž povinnosti dle jiného právního předpisu⁶².

Kuriózním příkladem z hlediska nutné obrany by byla situace, za které by vlastník obydlí zneužil svého práva ke zjevnému obtěžování dříve pozvané osoby do jeho obydlí. V takovém případě se protiprávního jednání dopouští osoba vlastníka⁶³. Z teoretického pohledu má tato situace dvě možná východiska, v závislosti na subjektivní stránce vlastníka. Vlastník takto jednal, aby pak mohl danou osobu násilím vyhodit, pročez se jedná o útok vyprovokovaný pod záminkou způsobit druhé osobě újmu. Vlastník je v takových případech trestně odpovědný za trestné činy, které případně spáchá (např. ublížení na zdraví, výtržnictví). Jestliže vlastník zneužije svého vlastnického práva k pouhému zesměšnění jiné osoby, jenž ho v takovém případě nemusí uposlechnout, neboť vlastník jedná v rozporu se zákonem, načež se vlastník rozhodne osobu násilně vyvést z obydlí, bude se dle mého názoru jednat o putativní nutnou obranu ve smyslu § 18 odst. 4 tr. zák., protože vlastník mylně předpokládá, že daná osoba jedná úmyslně protiprávně, tedy útočí. Vlastník je odpovědný za trestné činy spáchané z nedbalosti

⁶⁰ BURDA, E. (2010). Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. Trestněprávní revue, 2/2010, str. 43.

⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, 4 Tz 40/78, [R 9/1980 tr.].

⁶² V daném případě povinnosti odpovídající právu vlastníka vyloučit z nakládání s jeho vlastnictvím jiné osoby dle § 1012 věta první zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶³ Tamtéž, věta druhá.

(např. ublížení na zdraví z nedbalosti). Nutno nad výše zmíněné podotknout, že i vyprovokovaný útok ohrožuje/porušuje zájmy chráněné trestním zákonem, avšak jen pokud není cíleně vyprovokovaný za účelem páchaní trestné činnosti (viz. první příklad).⁶⁴

Přímo hrozící útok se musí vykládat v souvislostech místních a časových⁶⁵, pročež obránce, na kterého míří útočník střelnou zbraní, nemusí vyčkávat až vystřelí. Naopak o přímo hrozící útok nejde, pokud jedna osoba vyzve osobu druhou, „*aby si to šli vyříkat ven*“, jelikož druhá osoba pak jde vědomě vstříc fyzickému konfliktu, jenž bez dalšího nemusel nastat.⁶⁶ Jestliže obránce (případně pomocný obránce) vybočí z této podmínky, jedná se obecně o exces extenzivní (viz. podkapitola 4.1.).

Pojem „trvajícím útokem“ odráží ve své „trvalosti“ podstatu trvajících trestných činů, tedy udržování protiprávního stavu vyvolaném protiprávním jednáním. Osoba stav protiprávnosti nemusí vyvolat, podstata závisí v udržování. Takové jednání se z hmotněprávního hlediska posuzuje jako jediné.⁶⁷

3.2. Tento útok směřuje na zájem chráněný trestním zákonem

Institut nutné obrany má s institutem krajní nouze společný okruh chráněných zájmů. Vzhledem k tomu, že v trestním zákoníku není vymezeno, jaké zájmy jsou v ustanovení o nutné obraně myšleny, je dle teorie obecně nutná obrana institutem univerzálním s případnými výjimkami, které odporují povaze útoku (např. zanedbání povinné výživy).

Jak jsem v úvodu této kapitoly uvedl, zájmy ohrožené, či porušené útokem a obranným jednáním se posuzují až sekundárně, subsidiárně (proporcionalita obranného jednání).

3.3. Obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku

Oproti krajní nouzi není v případech nutné obrany povinnost splnění podmínky proporcionality. Aby se dal útok odvrátit, je zapotřebí k obraně zpravidla větší intenzita, než jaká je intenzita útoku, jinak se jej nepodaří odvrátit. Tuto tezi odráží historický vývoj pojednávaného institutu. Bylo by navíc nelogické, aby osoba, proti které je útok veden, musela

⁶⁴ ŠÁMAL, P. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 659–688.

⁶⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 276.

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 11 Tdo 1376/2005, ze dne 18. 1. 2006, [T 863].

⁶⁷ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 162.

přemýšlet nad tím, zda se brání přiměřeně vůči útoku, stejně jako je tomu s absencí podmínky subsidiarity (k tomuto dále podkapitola 6.1.). Zákodárce se proto již v roce 1991 (viz. oddíl 1.2.3.) uchýlil ke spojení: „*Nesmí být zcela zjevně nepřiměřená*“. Takové omezení již je od obránce požadovatelné. Pokud je útokem ohrožen život, může být život útočníka obráncem vzat, nicméně vždy je nutno posuzovat případ od případu. Pokud je totiž život ohrožen pouze verbálně (v případech nebezpečného vyhrožování ve smyslu § 353 tr. zák.), obrana ve formě zavraždění verbálního útočníka je bezesporu zcela zjevně nepřiměřená. Vybočení z této podmínky je nazýváno jako exces intenzivní, viz. další kapitola.

Pojem „způsob útoku“ v § 29 odst. 2 tr. zák. by neměl být ztotožňován s intenzitou útoku, ačkoli ji zahrnuje. Při posuzování způsobu útoku se bere v úvahu způsob provedení útoku a jeho intenzita, jakož i osobní charakteristika útočníka⁶⁸, včetně jeho úmyslu (úmyslů), jenž během útoku projevil, případné použití zbraní, potenciální zapojení dalších útočníků, zájmy, vůči kterým byl útok zaměřen, nebo které měly být ohroženy, a další okolnosti, za kterých k útoku došlo (např. vše, co v dané situaci představovalo přímou hrozbu). Toto hodnocení se provádí za podmínky, že tyto faktory spadají do pojmu způsob útoku a obránci byly zcela zjevné.⁶⁹

Jak jsem již uvedl, nutná obrana nevyžaduje přiměřenost mezi újmou hrozící útokem a újmou způsobenou obráncem. Újma způsobená obráncem může převyšovat újmu, která hrozila útokem. Ačkoli velká nerovnováha může naznačovat, že obrana byla zjevně nepřiměřená, stále ji musíme pokládat za přípustnou, neboť tato nerovnováha není extrémní. Hranice přípustnosti nutné obrany jsou široké, ale musí se zastavit před „*zcela zjevně nepřiměřenou*“.

3.4. Závěr

V této kapitole jsem se zabýval na první pohled ne až tak složitým právním rámcem podmínek nutné obrany a zdůraznila její základní meze. Nutná obrana je jedinečný institut svým zaměřením na odvrácení protiprávního útoku, čímž se odlišuje od širší krajní nouze. Institut nutné obrany je složen ze tří hlavních podmínek – přímá hrozba nebo trvání útoku, jeho cílení

⁶⁸ K tomuto praktický příklad z odůvodnění rozsudku Okresního soudu v Uherském Hradišti, č.j. 13 T 232/2018-347: „*Nelze ani odhlédnout od toho, že poškozený do baru přišel jednak posílený tvrdým alkoholem a byl agresivní a jednak jaké byly fyzické dispozice obou účastníků konfliktu. Obžalovaného hmotnost byla 70 kg při výšce 180 cm, avšak poškozeného hmotnost byla 105 kg při výšce 187 cm.*“

⁶⁹ Odůvodnění rozsudku Okresního soudu v Jeseníku ze dne 24. 2. 2023, č. j. 2 T 137/2022-176

na trestním zákonem chráněný zájem, a ne zcela zjevné nepřiměřenosti obranného jednání. Tyto slouží jako její základní kameny.

Z terminologického hlediska jsem vyjasnil rozdíl mezi přiměřeností a proporcionalitou, přičemž v souvislostech s institutem nutné obrany je nasnadě užívat přiměřenost, tedy ne zcela zjevnou nepřiměřenost, neboť se poměřuje způsob útoku a obranné jednání. Proporcionalita se hodnotí až sekundárně, tedy poměr mezi ohroženým a obětovaným zájmem. Ze stejného hlediska jsem rovněž odlišil mezi podmínkami oprávněnosti nutné obrany a samotným podmínkou iniciace nutné obrany – útokem.

Útokem rozumím objektivní protiprávní jednání, jenž je nebezpečné pro společnost. Tato definice zahrnuje jednání úmyslná, nedbalostní, ale i nezaviněná. Co se týče (ne)zahrnutí právnických osob po definici útoku, klaním se k názoru Gawrona, K takovému závěru docházím po důkladném rozebrání definic a názorů předních odborníků na trestní právo a daný závěr shora odůvodňuji, zejména distinkcí mezi subjektivní a objektivní protiprávností jednání. Tyto neshody by měly být řešeny vložением výkladového ustanovení do obecné části trestního zákoníku.

4. Vybočení z mezí nutné obrany

V předchozí kapitole jsem vymezil podmínky oprávněnosti nutné obrany, nyní pojednám o situacích, kdy dané podmínky splněny nejsou vůbec⁷⁰ anebo jsou překročeny meze těchto podmínek. Z terminologického hlediska se jedná o vybočení, překročení neboli exces, ale zákon pamatuje i na skutkové okolnosti, za kterých osoba domněle jedná v mezích nutné obrany, přičemž se jedná o domnění mylné. Mám na mysli domnělou, putativní nutnou obranu neboli pozitivní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost ve smyslu § 18 odst. 4 tr. zák.

Jestliže osoba vykročí z mezí nutné obrany, je trestně odpovědná v celé šíři a soud rozhodne o vině a trestu, avšak jen z hlediska zavinění vztahujícím se ke znakům příslušné skutkové podstaty.⁷¹ Právě při ukládání trestu se okolnost překročení mezi nutné obrany zohlední, a to institutem polehčujících okolností ustanovených v § 41 tr. zák. Zásadní zákonnou možností soudu v těchto případech je mimořádné snížení trestu odnětí svobody ve smyslu § 58 odst. 7 tr. zák., a to bez omezeních⁷² uvedených v odstavci čtvrtém předmětného ustanovení. Odlišně tomu je při excesech chabých a jarých (viz. níže).

Jak však kvalifikovat skutečnost (dále v práci odkazováno na tento příklad jako „příprava vraždy“), kdy třetí osoba vidí (potenciálního) útočníka, jak se slovy „Já ho zabiji!“ nabíjí střelnou zbraň, připravuje se na odchod z místa přípravy na místo činu, které je vzdálené dvě minuty chůze, pročez (potenciálního) útočníka násilně zastaví? Fakticky se jedná o předčasnou obranu, ale jak tomu je z trestněprávního terminologického a kvalifikačního hlediska? Jde o extenzivní vybočení z mezí nutné obrany (exces), o domnělou (putativní) nutnou obranu, nebo snad o plnění povinnosti? Pro zodpovězení této otázky je třeba důkladně rozebrat a vymezit předčasnou obranu, jelikož se odpovědi předních odborníků na trestní právo liší (viz. Další podkapitola a podkapitola 4.5.).

⁷⁰ KUČHTA, J. (1999). Nutná obrana. *Acta Universitatis Brunensis*. No. 226. Brno: Masarykova univerzita, str. 165.

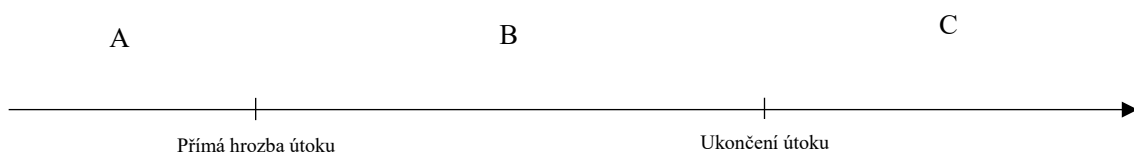
⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 5 Tdo 162/2007, ze dne 28. 2. 2007, [R 20/2008 tr.].

⁷² Minimální výše trestů odnětí svobody v závislosti na dolních hranicích trestní sazby trestného činu/trestných činů, kterých se osoba dopustila překročením mezi nutné obrany.

4.1. Exces extenzivní

Bavíme-li se o excesu extenzivním, jedná se o vybočení z meze podmínky přímo hrozícího nebo trvajících útoku. Přímo hrozící útok nelze zaměňovat s bezprostředně hrozícím útokem, jak podotýká Gawron, k čemuž uvádí tabulku příkladů podporující rozlišení terminologie.⁷³ Totožné připouští Ústavní soud ve svém rozhodnutí, sp. zn. I. ÚS 3235/15, v němž se vyjadřuje k obhajobě obžalovaného, jenž se hájil bezprostředností útoku (skutkové okolnosti v podkapitole o putativní nutné obraně), což obžaloba vyvracela, avšak Ústavní soud posoudil útok jako „při nejmenším přímo hrozící“.

Pro lepší představu lze časové úseky rozdělit na ose:

Přímá hrozba útoku se musí, jak jsem již uvedl v předchozí kapitole, posuzovat v souvislostech časových a místních, ale rovněž i osobních⁷⁴. Dle Jelínka tento okamžik zpravidla splývá s okamžikem počátku vývojového stadia pokusu ve smyslu § 21 tr. zák., ale nemusí tomu tak vždy být v souvislosti s výše uvedeným rozlišením pojmů „přímo hrozící“ a „bezprostřední“, kdy bezprostřednost útoku spolu s úmyslem dokonat trestný čin odděluje vývojové stadium přípravy a pokusu trestného činu. Uvedu na příkladu:

Útočník stojí před dotčenou osobou se střelnou zbraní u opasku. V okamžik natahování se po zbraní útok přímo hrozí, zatímco v okamžik vytažení a namíření zbraně již hrozí bezprostředně. Podle okolností případu se dá posoudit jako přímo hrozící útok i samotná prezence útočníka se zbraní u opasku.

Jelínek zároveň podotýká nepřipustnost nutné obrany proti útoku teprve připravovanému⁷⁵, což je zpravidla pravda, nicméně mám důvodně za to, že nelze spojovat vývojová stadia trestné činnosti a časové meze nutné obrany bez dalšího. Útok teprve připravovaný sice spadá pod

⁷³ GAWRON, T. (2023). Nutná obrana v právní praxi. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, str. 174n.

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 11 To 27/90, ze dne 28. 4. 1990, [R 36/1991 tr.].

⁷⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 276.

definici útoku (objektivní protiprávní jednání, jenž je nebezpečné pro společnost), ale ve smyslu nutné obrany se o útok nejedná, pokud přímo nehrozí. Jestliže by se nepřímo ohrožená osoba proti takové přípravě bránila [předčasná (nutná) obrana (*defensio antecedens*) – časový úsek A], nejedná se dle Jelínka o nutnou obranu vůbec, ani o překročení její meze, nýbrž o putativní nutnou obranu, protože se jedná o útok domnělý.⁷⁶

Odlišně se k problematice předčasné (nutné) obrany staví Šámal a kol. ve svém komentáři a uvádí: „*Exces extenzivní – kdy jde o exces co do doby zákroku, neboť obrana nebyla provedena v době, kdy útok přímo hrozil nebo trval, přičemž může tu jít o provedení obrany v době, kdy útok skončil, anebo byla obrana předčasná.*“⁷⁷. Mám důvodně za to, že se v daných případech má postupovat v souladu s názorem Jelínka, jelikož o útok nejde a osoba se mylně domnívá, že útok hrozí. Jestliže se osoba dopustí obranného jednání za okolností, kdy se domnívá, že jsou splněny podmínky nutné obrany (potažmo pomoci), avšak tyto splněny nejsou, je odpovědná pouze za nedbalostní trestné činy. Musí se zjišťovat, zda dodržel míru opatrnosti, ke které byl v rámci okolností povinen (objektivní hledisko potřebné míry opatrnosti) a byl podle svých možností schopen (subjektivní hledisko)⁷⁸.

Nad rámec názoru Jelínka mám důvodně za to⁷⁹, že tyto případy odpovědnosti za nedbalostní trestné činy nevyklučují aplikaci institutu polehčujících okolností ve smyslu § 41 písm. g) tr. zák. a potažmo ani institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody ve smyslu § 58 odst. 7 tr. zák.⁸⁰, což Gawron ve své publikaci opomíjí a nesprávně se staví proti názoru Jelínka.⁸¹ Osoba bránící se domnívala, že odvrací přímo hrozící útok, jenž nehrozil přímo, tím pádem překročila meze nutné obrany, byť byla domnělá. Pokud bychom totiž předčasnou obranu posoudili čistě jako putativní nutnou obranu, obránce by se dostal do hmotněprávní situace, ze které by mu hrozily těžší důsledky, což v konečném důsledku zatěžuje subjektivní hledisko při ohrožení zdraví, života a majetku v těžkých životních situacích.

⁷⁶ Tamtéž, implicitně str. 280-281.

⁷⁷ ŠÁMAL, P., & ŘÍHA, J. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 659-688.

⁷⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 249.

⁷⁹ Založeném na jazykovém a logickém výkladu ve spojení s výkladem prof. Šámala v jeho komentáři

⁸⁰ [R 12/54 tr.], cit. dle SOLNAR, Vladimír; FENYK, Jaroslav a CÍSAŘOVÁ, Dagmar. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 156

⁸¹ GAWRON, T. (2023). Nutná obrana v právní praxi. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, str. 239-240.

Naopak v případě výlučného posuzování předčasné obrany jako excesu extenzivního je trestní odpovědnost obránce příliš široká a při posuzování viny a trestu soudem nerozumně omezuje obhajobu v usilování o snížení trestu na adekvátní hranici, jako by tomu bylo při kombinaci ustanoveních § 18 odst. 4 tr. zák. a institutu polehčujících okolností ve smyslu § 41 písm. g) tr. zák. Oproti těmto (dá se říct, že obecným) situacím předčasné obrany je nutné nahlížet odlišně na případy, na které se vztahuje povinnost vyplývající z ustanovení § 367 tr. zák. (viz. podkapitola 4.5).

Z mého pohledu již naprosto nespornou kvalifikací jednání obránce, jakožto extenzivní překročení mezi přímo hrozícího nebo trvajícím útokem, je jednání učiněné v časovém úseku „C“. Takové jednání lze označit za „obranu nadbytečnou“ nebo v některých případech za „obranu opožděnou“ (*defensio subsequens*). Kuchta ve své publikaci pojednává o třech možných ukončeních útoku z pohledu okolností případu.

Prvním se rozumí stav, kdy útočník od svého útoku upustil (z jeho iniciativy, např. útočnickova identita je rozpoznána, pročez ukončí své protiprávní jednání ~ útok), druhá možnost představuje dosažení cíle útočníka (např. útočník získá majetek obránce a v daný moment se dá na útěk) a třetím případem je úspěšné odvrácení útoku obráncem, jenž znemožňuje útočníkovi pokračovat (např. ozbrojený obránce prostřelí útočníkovi po varování a varovném výstřelu koleno přibližujícímu se útočníkovi s nožem, čímž ho zneškodní a zadrží ve smyslu § 76 odst. 2 tr. řádu).⁸² Pokud obránce po jakémkoli z výše uvedených ukončeních pokračuje v obranném jednání, překračuje meze nutné obrany a je trestně odpovědný za jednání naplňující znaky skutkových podstat úmyslných trestných činů. Mohou se uplatnit ustanovení § 41 písm. g) a § 56 odst. 7 tr. zák. Pokud však po skončení útoku obránce jedná za účelem osobu zadržet ve smyslu § 76 odst. 2 tr. řádu, nejedná se o jednání protiprávní, nýbrž o okolnost vylučující protiprávnost. Problematická v tomto ohledu je absence úpravy přípustného způsobu zadržení (k tomu viz následující oddíl).⁸³

Nelze se ztotožnit s názorem Solnaře, jenž vylučuje kvalifikaci opožděné obrany jakožto extenzivního excesu. Argumentuje pomínutím nebezpečí, pročez se nejedná o nutnou obranu,

⁸² KUČHTA, J. (1999). Nutná obrana. *Acta Universitatis Brunensis*. No. 226. Brno: Masarykova univerzita, str. 165.

⁸³ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 277.

ale o odvetu. Nad to podotýká, že osoba vykonávající takovou odvetu jedná zpravidla v silném rozrušení, proto se vyvodí víceméně stejný závěr o kvalifikaci takové okolnosti jako polehčující (ve smyslu § 33 písm. a) trestního zákoníku z roku 1961).⁸⁴ S tímto názorem se nelze ztotožnit právě proto, že starý trestní zákoník v ustanovení o mimořádném snížení trestu odnětí svobodu (§ 40 trestního zákoníku z roku 1961) neobsahoval odstavec o vyloučení aplikace omezení stanovených v odstavci čtvrtém z důvodu překročení mezí okolností vylučujících protiprávnost (§ 58 odst. 7 tr. zák.), proto nelze Solnařův názor opřít o argument podobného trestněprávního důsledku.

Okamžik skončení útoku musí být zjištěn zcela bezpečně, jinak se v trestním řízení uplatní zásada *in dubio pro reo* (v pochybnostech ve prospěch obžalovaného).⁸⁵

4.1.1. Meze občanského zadržení

Jak jsem výše uvedl, zadržení dle § 76 odst. 2 tr. řádu (občanské zadržení) je okolností vylučující protiprávnost, pro kterou není osoba zadržující odpovědná za trestný čin omezování osobní svobody ve smyslu § 171 tr. zák. Tento institut představuje problematiku co do mezí přípustnosti intenzity donucení. Obecně lze říct, že zadržení musí být přiměřené.⁸⁶ Případ, jímž se zabýval Obvodní soud pro Prahu 3, sp. zn. 15T 59/2021, na uvedenou problematiku naráží. Jednalo se o situaci v brzkých ranních hodinách, kdy obžalovaný rozbil skleněnou výplň dveří od baru, z kterého byl vykázán barmankou, což jej rozhořčilo. Barmanka se snažila s obžalovaným domluvit na náhradě škody způsobené rozbitím skleněné výplně, avšak obžalovaný se dal pozvolna na útěk. V tento okamžik začali obžalovaného za účelem zadržení jeho osoby do příjezdu policie pronásledovat dva poškození a dvě další osoby.

První poškozený v blízkosti za obžalovaným chrstl tekutinu, vykopl do prázdna, klopýtl a spadl na zem, při čemž si zvrtnul kotník a zranění tak, dle soudu, nebylo vůbec v příčinné souvislosti s obranným jednáním obžalovaného. Druhý poškozený nadále obžalovaného pronásledoval spolu s ostatními přítomnými, v okamžik dostižení na něj

⁸⁴ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 155.

⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 11 To 27/90, ze dne 28. 4. 1990, [R 36/1991 tr.].

⁸⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 277.

sahá (pro slepé místo v kamerovém záznamu nespecifikováno jak), pročež se obžalovaný otočil a zasadil druhému poškozenému ránu pěstí, čímž mu způsobil zlomeninu na protilehlé straně dolní čelisti mezi 3. a 4. zubem. Z kamerového záznamu navíc vyplývá pokus neztotožněné osoby dohnat obžalovaného s umělohmotnou částí dopravného značení jakožto zbraně ve smyslu § 116 tr. zák.

Pro uvedené skutečnosti byl obžalovaný obžalován jednak pro zločin těžkého ublížení na zdraví dle § 145 odst. 1 tr. zák., jednak pro přečin ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1 tr. zák., a jednak pro přečin výtržnictví dle § 358 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák.

Soud se nejprve musel zabývat jednáním poškozených, neboť ti, jak bylo v hlavním líčení prokázáno, jednali v úmyslu obžalovaného zadržet ve smyslu § 76 odst. 2 tr. řádu. Hodnocení soudu: *„Pokud se jedná o motivaci svědka a ostatních účastníků incidentu vůči obžalovanému jakkoliv zasáhnout, nelze jim vytýkat snahu o jeho zadržení do příjezdu policie, nicméně způsob, který skupina zvolila, především s ohledem na zjevnou početní převahu a těž razanci postupu vůči němu (počínaje výskokem z rozběhu poškozeného K.) mohl důvodně vést k obavě obžalovaného z pokračujícího útoku vůči jeho osobě, a proto také z jeho strany došlo k razantnímu úderu pěstí vůči poškozenému K.⁸⁷ s následkem nijak zanedbatelné újmy na jeho zdraví.“* V důsledku posouzení snah zadržet obžalovaného jako nepřiměřených soud takové jednání klasifikoval jako útok ve smyslu nutné obrany, proto se následně zabýval dodržením mezi tohoto institutu.

Situaci bylo dle soudu třeba posoudit v celém kontextu, nikoli izolovaně od okamžiku úderu pěstí obžalovaným. Útok započal výkopem do prázdna stran prvního poškozeného a trval nadále až do okamžiku daného úderu. Časové meze byly tedy nesporně zachovány. K posouzení přiměřenosti způsobu obrany soud zohlednil subjektivní vnímání ohrožení života a zdraví, tedy stál sám proti skupině naštvaných hostů, kteří se ho způsobem zjevně nepřiměřených vůči spáchanému deliktu snažili zadržet. Jak jsem výše uvedl, útok začal výkopem následovaným chrstnutím tekutiny a přetrvávajícím pronásledováním dalšími třemi osobami. Jakmile se druhý poškozený přiblížil k obžalovanému na vzdálenost přímého fyzického kontaktu, poškozený jej uchopil, načež se obžalovaný bránil úderem pěstí, odstrčením svědkyně a dal se na útěk.

⁸⁷ Pozn. autora: V anonymizované podobě rozsudku se místy označují oba poškození jako „K.“, neboť mají stejný iniciál příjmení, přičemž lze z kontextu vždy nesporně dovodit, o kterého daného poškozeného se jedná

Útok byl trvajícím, nikoli přímo hrožícím. Daný případ nutné obrany soud posoudil jako přiměřený, tedy obrana nebyla ani nepřiměřená, natož zjevně, či zcela zjevně nepřiměřená.

Za zmínku stojí i odborné vyjádření znalce z oboru sport, odvětví sport – provozování – sebeobrana, jenž bylo předloženo obhajobou. Tento detailně rozebral obrannou situaci z hlediska trvajícím útoku a jeho stupňování. Posoudil ji jako sebeobrannou, což soud přebral a návrh na doplnění dokazování v podobě vypracování znaleckého posudku ze stejného odvětví zamítl pro zjevnou nadbytečnost. V daném ohledu je možné říct, že odborné vyjádření podané obhajobou výrazně urychlilo trestní řízení a přispělo ke správnému rozhodnutí.

4.2. Exces intenzivní

Obranné jednání může být nepřiměřené způsobu útoku. Může být i zjevně nepřiměřené, nesmí však být zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku. Jakmile obránce toto omezení přesáhne, vzniká u něj trestní odpovědnost jak za trestné činy kulpózní, tak za činy dolózní⁸⁸, k jejichž znakům skutkové podstaty se forma zavinění excesivně jednajícím obránce vztahuje. Porovnává se intenzita obranného jednání vůči intenzitě způsobu útoku, přičemž se uplatní subjektivní přístup k posouzení intenzity způsobu útoku s korektivem objektivního přístupu, jelikož obránce je útokem zpravidla zaskočen, vyděšen, náchylný k chybám smyslovým. Způsob útoku se tedy může v závislosti na okolnostech případu jevit jako daleko intenzivnější, než ve skutečnosti je. Z tohoto a dalších důvodů nutná obrana stojí na straně osoby jednajícím jinak po právu. Objektivní korektiv spočívá v eliminaci nedbalého přístupu obránce.⁸⁹

K pojmu „způsob útoku“ a posuzování jeho intenzity viz. podkapitola 3.3.

Při posuzování intenzivního excesu je vždy nutné zohlednit okolnosti daného případu. Přesto existuje rozhodnutí Nejvyššího soudu interpretující intenzivní exces: *„Nutná obrana je vyloučena z důvodu tzv. intenzivního excesu tehdy, když čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku. Podle*

⁸⁸ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 156.

⁸⁹ ŠÁMAL, P. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 659 - 688: k odst. 2.

ustanovení § 13 tr. zák. (pozn. autora: dnešní § 29 tr. zák.) nesmí být nutná obrana ve vztahu ke způsobu útoku zcela zjevně nepřiměřená, tudíž může být nepřiměřená nebo zjevně nepřiměřená.“ Na obránce nelze klást vysoké požadavky, avšak obránce je i v tak tíživých situacích s to posoudit, jaké obranné jednání je „*zcela jasně, očividně a nepochybně*“ neodpovídající způsobu útoku.

4.2.1. Instinktivní obrana

V této souvislosti je namístě zmínit zprošťující rozsudek Okresního soudu ve Znojmě, č.j. 18 T 39/2019-262, v němž soud posuzoval obranu jako instinktivní, mimovolní, přičemž jazykovým výkladem došel k širší klasifikaci obranného jednání, než jak jsem uvedl výše (zcela zjevně přiměřená, zjevně přiměřená a přiměřená). V daném případě obžalovaná reagovala zcela zjevně přiměřeně na útočné jednání poškozené, jenž po předchozích konfliktech (mnohaletých, a i z daného večera) šla rychle směrem k obžalované, se zdviženou rukou a „nalétávala“ na ní. Obrana obžalované (zdvižení rukou před sebe, přičemž v jedné z ní držela sklenici na víno, způsobila poškozené mnohočetná poškození obličeje) byla vedena ve stresu a úleku, s minimálním časem na rozmyšlení, což soud vyhodnotil jako logickou reakci na okamžitý útok, za který odpovědnost nese výhradně útočník. Soud konstatoval, že obránce není povinen sofistikovaně analyzovat své jednání v náhlé a nečekané situaci. Takové posouzení odpovídá požadavkům § 29 tr. zák., podle nějž trestní odpovědnost za obranné jednání vzniká pouze při zcela zjevné nepřiměřenosti, o kterou v daném případě jistě nešlo. I kdyby obžalovaná použila razantnější prostředky (např. úder barovou stoličkou), její jednání by stále bylo v mezích nutné obrany.

V rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 11 Tdo 1392/2014-32, Nejvyšší soud vytyčil zobecněné příklady intenzivního excesu: „*Proto nejsou zachovány meze nutné obrany, pakliže obránce útočnicka úmyslně usmrtil, ačkoli stačilo jej poranit, ani usmrtil-li obránce útočnicka, aby odvrátil útok na majetek malé závažnosti.*“ Připustil tímto možnost usmrtit útočnicka obráncem za předpokladu, že útočník cílil útok na majetek vysoké hodnoty, přičemž by pouhé poranění nestačilo? V případě, kdy útočník ohrožuje majetek vysoké hodnoty např. prostřednictvím aktivace nastraženého výbušného systému, mám ve světle zmíněného judikátu

důvodně za to, že by mohl být za daných okolností útočník usmrcen, pokud méně intenzivní obrana není účinná (např. výstražný výstřel následovaný postřelením osoby útočníka, avšak tento stále uskutečňuje svůj úmysl).

4.2.2. Mediálně sledovaný případ nutné obrany proti početní přesile

Dne 22. března 2024 rozhodl zprošťujícím rozsudkem Krajský soud v Brně o mediálně známém případě nutné obrany, sp. zn. 48 T 7/2023, jenž je mimo jiné dostupný z internetové stránky justice.cz. Jednalo se o ukrajinského státního příslušníka pana Romana Rohozina, jenž byl v Brně konfrontován skupinou tří osob romské etnicity. Případ je pozoruhodný mírou použité obranné intenzity a jejího posuzování vůči způsobu útoku. Skupina se v městské hromadné dopravě (tramvaji) chovala rušivě a hlučně, což vedlo pana Rohozina k napomenutí skupiny, aby byli ohleduplnější. Po vystoupení z tramvaje skupina bez předchozího varování mnoha údery pěstí pana Rohozina napadla. Pan Rohozin se neúspěšně bránil holýma rukama, nakonec vytáhl z batohu nůž SOLOGNAC (lovecký), aby se ochránil, což mělo za následek usmrcení jedné osoby a zranění dvou dalších.

Obžaloba tvrdila, že jednání obžalovaného překročilo meze nutné obrany. Obžaloba zdůrazňovala intenzitu reakce obžalovaného, konkrétně uváděla, že použití nože proti neozbrojeným osobám bylo zcela zjevně nepřiměřené. Tvrdila, že obžalovaný mohl použít méně intenzivní prostředky (např. batoh), a uváděla, že míra použité síly byla zcela zjevně nepřiměřená vzhledem k tomu, že čelil pouze úderům, aniž by šlo o život ohrožující zbraně. Státní zástupce ve své závěrečné řeči navrhl přehodnotit právní kvalifikaci skutku jakožto zvlášť závažného zločinu vraždy (§ 140 odst. 1 tr. zák.) v jednočinném souběhu s přečinem ublížením na zdraví (§ 146 odst. 1 tr. zák.) na zvlášť závažný zločin zabití (§ 141 odst. 1 tr. zák.) v jednočinném souběhu s přečinem ublížením na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a odst. 1 tr. zák.) na základě proběhlého dokazování, neboť měl obžalovaný jednat v omluvitelném hnutí mysli.

Obžalovaný oponoval tvrzením, že neměl žádné jiné reálné možnosti, jak se bránit skupinovému útoku, přičemž obrana samotným batohem nepřípadala v úvahu, neboť na něm obžalovaný ležel a odvrácení útoku batohem by se s největší pravděpodobností nedostalo. Obžalovaný popsal, že byl již přemožen několika útočníky. Cítil, že je jeho

život bezprostředně ohrožen. Vzhledem k eskalaci a intenzitě útoku obžalovaný tvrdil, že nuž byl použit jako poslední možnost k odstrašení útočníků, nikoli s úmyslem zabít, ale jako mechanismus přežití v zápalu okamžiku.

Soud nakonec přijal argument obžalovaného o nutné obraně a zdůraznil, že jedinečné okolnosti případu – napadení více osobami s fyzickou přesilou – odůvodňují jeho vnímání bezprostředního ohrožení života. Soud poznamenal, že obránce nemusí volit mírnější způsob odvrácení útoku, např. útekem, pokud čelí přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku.

Zásadní roli při podpoře závěrů soudu sehrálo znalecké dokazování. Příbrání byl tři znalci z oboru zdravotnictví, po jednom z odvětví soudního lékařství, psychiatrie a klinické psychologie. Znalci vypověděli, že způsobená zranění odpovídala obrannému jednání pod nátlakem. Poznamenali, že zranění nožem odpovídala vzoru nepravidelných pohybů, které byly pravděpodobně způsobeny rychlými obrannými gesty, nikoli úmyslným bodnutím, jak uváděla obžaloba. Dále potvrdili tvrzení obhajoby a uvedli, že jednání obžalovaného bylo spíše impulzivní reakcí v extrémním stresu nežli promyšlenou agresí. Psychologické posudky zdůraznily, že obžalovaný nevykazoval žádné sklony k agresivnímu jednání, což podpořilo argument, že jeho reakce byla instinktivní, vedená vnímaným bezprostředním ohrožením.

Znalecké dokazování v daném případě sehrálo stěžejní roli v posouzení věrohodnosti výpovědi obžalovaného a subjektivního vnímání ohrožení života, i přestože se žádný znalec nevěnoval faktu, že byl zesnulý útočník maskován. Z psychologického hlediska hraje maskování podstatnou roli, neb navozuje útočníku pocit beztrestnosti, anonymity, což se dle mého názoru odráží i na subjektivním vnímání takového útoku⁹⁰. Obžaloba vykládala ustanovení o nutné obraně velice úzce a nesprávně, jelikož poukazovala na subsidiaritu obranného jednání a zcela zjevnou nepřiměřenost obranného jednání, jež posuzovala podle účinků útočných jednání vůči účinku obranného jednání, namísto posuzování obranného jednání vůči způsobu útoku. Nesprávné posouzení skutku se dá vysvětlit, ale nikoli ospravedlnit, tlakem stran romské části obyvatelstva, jelikož

⁹⁰ KLANG, M. (2016). Maskování na demonstracích má zůstat nelegální. Ministerstvo pravidla nezmírní. [online]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/maskovani-na-demonstracich-ma-zustat-nelegalni-ministerstvo-pravidla-nezmirni_201602141001_krohackova. [cit. 2024-11-07].

zaznívala nařčení z etnické diskriminace romského obyvatelstva. Nad rámec rozsudku mám důvodně za to, že se poškození mohli svými výpověďmi dopustit přečinu krivého obvinění ve smyslu § 345 odst. 1 tr. zák.

4.2.3. Početní přesila na straně obrany

Opačnou situací v podobě početní přesily na straně obrany se zabýval Městský soud v Brně, jenž dne 27. února 2020 vynesl zprošťující rozsudek ve věci dvou obžalovaných, sp. zn. 9 T 164/2019. V daném případě soud zkoumal problematiku přiměřenosti obrany, kdy dva obžalovaní čelili agresivnímu útoku ze strany jediného útočníka (poškozeného). Jednou z hlavních otázek, které soud řešil, byla právě přípustnost obrany obžalovaných, zejména z hlediska použitých prostředků a intenzity obrany vzhledem k početní převaze. Posouzení celého případu záviselo na specifických skutkových okolnostech, jež byly v přípravném řízení nesprávně zjištěny.

Obžalovaní byli obžalováni ze zvlášť závažného zločinu těžkého ublížení na zdraví ve smyslu § 145 odst. 1 tr. zák. ve stadiu pokusu (§ 21 tr. zák.), který měl zahrnovat fyzické napadení poškozeného a použití dřevěného trámku o délce 85 cm, šířce 13 cm a tloušťce 6 cm. Dle obžaloby se obžalovaní záměrně a koordinovaně zaměřili na poškozeného s úmyslem mu způsobit těžkou újmu (údery do oblasti hlavy a trupu).

Soud však po provedeném dokazování, jenž zahrnovalo znalecké zhodnocení kamerového záznamu (natáčen mobilním telefonem svědka, který se dostavil na místo činu spolu s obžalovanými) a svědeckých výpovědí, dospěl k odlišnému závěru o průběhu událostí. Soudu vyšlo najevo, že potyčka začala iniciativou poškozeného, jenž celý incident vyprovokoval (ve videozáznamu: „*A mám ti rozbít rypák hned, ty vole?*“) a jako první fyzicky zaútočil na obžalované. Dle videozáznamu útok započal odstrkováním, následně zasadil několik úderů pěstí do oblasti obličeje, zatímco obžalovaný ustupoval, i přes hození jeho osoby na plot, a snažil se vyhnout dalším fyzickým útokům. V tento okamžik se do konfliktu vložil druhý obžalovaný a použil dřevěný trámek k jedinému rozhodujícímu úderu, neboť právě po tomto agrese stran poškozeného ustala. Společně pak využili kolečko, které se nacházelo na pozemku poškozeného, aby ho zcela zneškodnili tím, že ho v něm zaklekli.

Právě kvůli opakovaným snahám odvrátit útok mírnějšími prostředky (verbálně a návratným odstrkováním) a přetrvávajícímu útoku soud poukázal na přípustnost použití dřevěného trámku. Soud také zvažoval, zda by použití trámku mohlo být kvalifikováno jako exces. Avšak podotkl, že riziko útoku nese vždy útočník, zatímco obránce není povinen volit únikovou cestu. Soud konstatoval, že ani skutečnost, že obránci byli dva, nezakládá nepřiměřenost obrany, jelikož jejich jednání nebylo motivováno agresí, ale obranou před vytrvalým a stupňujícím se útokem stran poškozeného.

Na základě principu *in dubio pro reo* soud rozhodl o zproštění obžaloby obžalovaných, neboť provedené dokazování přisvědčilo jejich verzi uskutečnění incidentu, který byl v mezích nutné obrany ve smyslu § 29 tr. zák.

4.3. Exces sthenický a asthenický

Teorie⁹¹ rozeznává ještě dva druhy excesu z hlediska zavinění při vybočení z mezí přípustnosti obranného jednání, a to exces sthenický a asthenický. Exces sthenický neboli „jarý“, jenž znamená vybočení z mezí nutné obrany v důsledku zavrženíhodné pohnutky, zejména vzteku, ziskuchtivosti, pomstychtivosti, rasové, etnické, národnostní, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti. Tento exces automaticky nevylučuje, že nemohou být splněny podmínky nutné obrany⁹². Citované rozhodnutí se zabývalo otázkou, zda se jedná o nutnou obranu, pokud obviněný (bránící se) vytáhl v afektu vzteku (jenž v rámci dokazování byl z výpovědi obviněného a znaleckých posudků posouzen jako skutečný), nůž proti hrozící pěti. Soudy nižších stupňů na základě potvrzeného afektu vzteku automaticky vylučovaly přípustnost nutné obrany, nicméně dle Nejvyššího soudu se musí posuzovat všechny okolnosti případu pospolu, jak zdůrazňují napříč celou prací.

Pokud by se přípustnost nutné obrany v důsledku samotného faktu, že osoba sebe bránící jednala v důsledku zavrženíhodné pohnutky, automaticky vyloučila, vedlo by to i v jiných případech nežli jen judikovaného afektu vzteku, k nelogickým závěrům. Uvádím příklad:

⁹¹ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 156.

⁹² Usnesení Nejvyššího soudu, 6 Tdo 1347/2008, ze dne 26. 2. 2009, [R 13/2010 tr.].

Osoba A týdně vězní ve sklepe osobu, kterou týrá a znásilňuje. Osoba B se po dobu těchto týdnů snaží vymyslet plán, jak z daného sklepa utéct. Učiní tak při následném pokusu o znásilnění, přičemž po týdnech útrap je naprosto pochopitelné, že se k osobě A nebude chovat vlídně, že jí to bude chtít vrátit, ale hlavně se ze sklepa dostat do bezpečí. Měla by osoba B být trestně odpovědná za těžké ublížení na zdraví, jehož se dopustila z pomstychtivosti při odvracení trvajících [zvláště závažný zločin zbavení osobní svobody ve smyslu § 170 odst. 2 písm. c) tr. zák.] a opakovaného [pokus zvláště závažného zločinu znásilnění ve smyslu § 185 odst. 2 písm. a) tr. zák.] útoku? Za mě nikoli.

Exces asthenický neboli chabý představuje situace vybočení z mezí nutné obrany v důsledku silného rozrušení, strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí způsobeného útokem. Úprava excesu chabého byla navrhována v rámci prvního pokusu rekodifikace trestního zákoníku z roku 2006. Návrh byl však zamítnut⁹³. Tyto situace se pak posuzují právě dle zásad uvedených v ustanovení § 18 tr. zák.⁹⁴ I přes minulé neúspěšné snahy vtělit exces chabý do trestního zákona se Senát Parlamentu České republiky (dále jen „Senát“) v roce 2021 rozhodl navrhnout zakotvení chabého excesu. Podrobnosti a k problematice explicitního zakotvení excesu chabého viz podkapitola 5.2.

4.4. Putativní (domnělá) nutná obrana

Jestliže osoba mylně předpokládá existenci všech podmínek přípustnosti nutné obrany, nejedná se o nutnou obranu, ani o jinou okolnost vylučující protiprávnost, ale o putativní, domnělou nutnou obranu. (Domnělí) obránci nejsou trestně odpovědní za činy, jejichž okolnosti jinak naplňují znaky skutkových podstat úmyslných trestných činů. Jedná se o pozitivní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost zakotvený v § 18 odst. 4 tr. zák., jenž má stejné hmotněprávní účinky jako negativní omyl o znacích zakládajících trestní odpovědnost uvedený v odstavci prvním stejného paragrafu. Oba typy omylu vylučují úmysl přímý, nepřímý a nedbalost vědomou, přičemž trestní zákoník u nedbalostních trestných činů

⁹³ Senát Parlamentu České republiky. (2022). Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 38. Získáno z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=38&CT1=0>.

⁹⁴ NESPALA, Marek. (2008). Okolnosti vylučující protiprávnost, konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, Praha, str. 73.

nerozlišuje mezi nedbalostí vědomou a nevědomou, proto v konečném důsledku, jednoduše řečeno, vylučují úmysl.⁹⁵

Skutkovým omylem se rozumí neshoda pachatelovy složky vědění (jeho vnímání, představ) se skutečností.⁹⁶

Zmíněné ustanovení o skutkovém omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost v předchozí trestněprávně hmotné kodifikaci neexistovalo, ani ustanovení o skutkovém, či právním omylu obecně, byť jejich význam byl české trestněprávní teorii znám.⁹⁷ Z tohoto důvodu mám za to, že by měla být judikatura založená na starém trestním zákoníku ve vztahu k výše zmíněným excesům brána s rezervou a musí se při její aplikaci pamatovat na tehdejší neexistenci předmětného ustanovení.

Učebnicovými příklady jsou situace, kdy se osoba brání proti útoku, jenž byl vykonán z pouhého žertu (např. aprílový žert). Domnělý obránce vrazí druhému pěstí a zlomí mu nos, přičemž mu způsobí ublížení na zdraví, nicméně za úmyslné ublížení na zdraví odpovědný nebude a v daném případě ani za nedbalostní (z důvodu formulace základní skutkové podstaty ublížení na zdraví z nedbalosti ve smyslu § 148 odst. 1 tr. zák.).

Dalším příkladem, a to kuriózním, z hlediska putativní nutné obrany je obrana vůči protiprávnímu jednání úřední osoby. Nutná obrana je přípustná proti bezprávnému jednání úřední osoby,⁹⁸ avšak se domnívám, že jsou její meze velice úzké. Příklad:

Úřední osoba zamítá žádost o stavební povolení přímo před poškozeným, přičemž zjevně bezdůvodně, svémocně. Útok (v daném případě protiprávní jednání naplňující znaky skutkové podstaty zneužití pravomoci úřední osoby ve smyslu § 329 tr. zák.) na zájem chráněný trestním zákonem (zájem na zákonném a řádném výkonu pravomoci úřední osobou a zájem na ochraně práv a povinností fyzických a právnických osob dotčených jejím výkonem⁹⁹) trvá, nicméně jak jsem výše uvedl, smyslem nutné obrany je odvrácení takového útoku a předcházení nenahraditelným újmám na zdraví, životě a majetku, které by nastaly pozdním zásahem orgánů

⁹⁵ PROVAZNÍK, J. (2022). Trestní zákoník, 1. vydání, 2. aktualizace.

⁹⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 255.

⁹⁷ MIŘIČKA, A. (1934). Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní, Praha: Všehrd, str. 60.

⁹⁸ [R 3818/1929 tr.], In ŠÁMAL, P., & ŘÍHA, J. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, str. 659-688.

⁹⁹ ŠÁMAL, P., RIZMAN, S., RICHTER, M. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, str. 4116 – 4138.

veřejné moci. Pokud by dotčená osoba použila pohružku násilí, nebo násilí samotné, za účelem odstranění takového protiprávního jednání úřední osoby (jinak naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu vydírání dle § 175 tr. zák.), jednalo by se o nutnou obranu, avšak v závislosti na intenzitě obranného jednání (a jeho možný exces¹⁰⁰). Pokud by úřední osoba s jejím rozhodnutím nic dělat nemohla, ale (domnělý) obránce o takové skutečnosti neví, jednalo by se o putativní nutnou obranu, protože by útok obranným jednáním odvrátit nemohl. Naopak kdyby o takové skutečnosti věděl, nejednalo by se ani o nutnou obranu a její překročení, ani o putativní nutnou obranu.

Zajímavým případem putativní nutné obrany se zabýval Ústavní soud České republiky (dále jen „Ústavní soud“). Stěžovatel se domáhal ústavní stížností zrušení rozsudků soudů prvního a druhého stupně, jimiž byl uznán vinným za trestný čin vraždy ve stadiu pokusu, a proti usnesení Nejvyššího soudu, jímž bylo dovolání odmítnuto jako zjevně neopodstatněné, a to i přestože nejvyšší státní zástupce navrhoval zproštění obžaloby. Na konci roku 2013 byl vydán soudní příkaz k domovní prohlídce obydlí stěžovatele, o které (legálně dle trestního řádu) nevěděl. Domovní prohlídka byla provedena v časných ranních hodinách, kdy se příslušníci Útvaru rychlého nasazení České republiky (dále jen „URNA“) snažili vyrazit dveře beranidlem. Stěžovatel příslušníky URNA nezpovozoroval, pouze černou dodávku před jeho domem, protože se domníval, že se jedná o útok neznámých osob. Proto skrze dveře (naslepo) vystřelil do výše boku, čímž způsobil tečné střelné poranění v oblasti lopaty kosti kyčelní vpravo jednoho příslušníka URNA. Poškozený by bez neprodlené první pomoci ostatních příslušníků URNA vykrvácel. Stěžovatel se prostřednictvím obhajoby bránil tím, že skutečně o příslušnících URNA nevěděl, protože jeho jednání naplňovalo podmínky putativní nutné obrany. Ústavní soud stížnosti vyhověl a všechna předchozí rozhodnutí ve věci zrušil, přičemž dotčeným soudům vytkl nedostatečné zjištění a zhodnocení subjektivní stránky stěžovatele spolu se znaleckým posudkem k subjektivní stránce vztahujícím se a rovněž vytkl nedostatečnou argumentaci k právní kvalifikaci skutku, jež byla od počátku trestního řízení nezměněná.¹⁰¹

Toto rozhodnutí považuji za pozoruhodné, neboť se z mého pohledu jedná o jasný případ putativní nutné obrany, kdy (neviný) stěžovatel musel trpět téměř dva a půl let negativní

¹⁰⁰ Např. zlomení ruky by bylo zcela zjevně nepřiměřené, neboť existuje řada ne zcela zjevně nepřiměřených obranných jednání, jako třeba násilné předvedení úřední osoby před jejího nadřízeného spolu se zamítnutou žádostí o stavebním povolením

¹⁰¹ Nález Ústavního soudu ČR, I. ÚS 3235/15, ze dne 26. 4. 2016.

účinky spojené s trestním řízením vedeným vůči jeho osobě, a to i přestože výsledky domovní prohlídky v původní věci byly negativní. Těmto situacím se musí předcházet, neb se jimi v důsledku vágního přístupu OČTŘ citelně zasahuje do práv a oprávněných zájmů osob a v souvislosti s tím vznikají státu zbytečné náklady na odčinění újmy způsobené nezákonným rozhodnutím ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Nutná obrana proti putativní nutné obraně je přípustná¹⁰² (na rozdíl od obrany proti nutné obraně, protože takové jednání je dovolené¹⁰³), neboť se jedná o *objektivně protiprávní jednání, jenž je nebezpečné pro společnost*.

4.4.1. Obrana proti domnělému útoku: Subjektivní percepce ohrožení a její právní důsledky

Zprošťující rozsudek Vrchního soudu v Praze, č.j. 6 To 90/2023, se zabýval incidentem, ke kterému došlo 1. února 2022 na ubytovně v Karlových Varech. Obžalovaný, v minulosti již odsouzený za zločin těžkého ublížení na zdraví ve smyslu § 145 odst. 1, byl obviněn ze skutku spočívajícím v bodnutí jedné ze dvou osob, které v pozdních nočních hodinách vstoupily do jeho pokoje, přičemž k těžké újmě jen náhodou nedošlo. Skutek uvedený v obžalobě byl veřejným žalobcem kvalifikován jako zvlášť závažný zločin těžkého ublížení na zdraví dle § 145 odst. 1, 2 písm. g) tr. zák. ve stadiu pokusu ve smyslu § 21 tr. zák.

Osoby tvrdily, že si přišly vyzvednout odcizené jízdní kolo a konfrontovaly obžalovaného, přičemž jedna z nich (poškozený) do něj údajně při vstupu strčila. Obžalovaný v obavě o svou bezpečnost (v důsledku předchozích výhrůžných zpráv, poškozených vstupních dveří a povědomosti o nebezpečnosti druhé osoby) popadl kuchyňský nůž jakožto prostředek preventivního odvrácení nepřímo hrozícího útoku, a protože subjektivně vnímal (domnělou) přímou hrozbu (obraný/útočný postoj poškozeného), bodl poškozeného do zad. Žádného dalšího jednání se obžalovaný nedopustil.

¹⁰² JÍLEK, J. (2019). Vybrané aspekty limitů nutné obrany. [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/vybrane-aspekty-limitu-nutne-obrany-109625.html> [cit. 2024-10-27].

¹⁰³ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 276.

Obžalovaný tvrdil, že jednal v nutné obraně, a odvolával se na předchozí výhrůžky ze strany oběti a jejího společníka. Krajský soud v Plzni obžalovaného původně uznal vinným za výše nastíněný skutek s uvedenou právní kvalifikací. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že jednání obžalovaného představovalo nepřiměřené a preventivní použití síly, neboť neexistoval žádný přímý důkaz o přímo hrozícím útoku proti němu. Takto soud prvního stupně rozhodl po zrušení prvního rozsudku usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 2. 2023.

Vrchní soud v Praze však i následné odsuzující rozhodnutí zrušil a rozhodl sám ve věci, přičemž zdůraznil subjektivní povahu přesvědčení obžalovaného o nutné obraně. Odvolací soud vyzdvihl významné kontextuální faktory, jako jsou předchozí výhrůžky ze strany poškozeného, agresivní vniknutí do pokoje obžalovaného a jeho psychický stav, které podporovaly představu, že skutečně vnímal přímo hrozící útok. Vrchní soud rozhodl, že jednání obžalovaného spadá do rámce putativní nutné obrany. Ačkoli nebyl prokázán přímý útok, vnímání ohrožení obžalovaným, byť mylné, popíralo úmysl nutný pro trestní odpovědnost podle § 18 odst. 4 tr. zák. Soud rovněž poukázal na krátkost incidentu a stísněný prostor, v němž k němu došlo, což přispělo ke zvýšenému pocitu bezbrannosti obžalovaného.

Znalecký posudek znalkyně z oboru psychologie a její následná výpověď potvrdili, že strach obžalovaného hrál v jeho reakci rozhodující roli („*spouštěč agresivního chování*“), což bylo klíčové pro pochopení jeho jednání. Odvolací soud naopak označil závěr znalkyně o jejím přesvědčení, že by k incidentu došlo i bez onoho strachu, za spekulativní. Znalkyně dále uváděla, že měla být celá situace řešena verbálně, protože soud konstatoval, že si znalkyně nebyla schopna sled událostí náležitě představit, neboť v důsledku stísněného prostoru a postoje dvou osob ve stupních dveřích nebyly pro verbální řešení situace (a ani pro útěk) podmínky. Pro výše uvedené odvolací soud označil (vyjma prokazatelného strachu obžalovaného) závěry znalkyně za irelevantní.

V důsledku výše uvedených okolností Vrchní soud v Praze zprostil obžalovaného obžaloby v plném rozsahu, neboť nezpůsobil těžkou újmu, protože nešlo skutek subsumovat ani pod přečin ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 tr. zák.

Tento případ je obzvláště ilustrativní pro právní složitosti spojené s domnělou nutnou obranou. Zdůrazňuje problémy, kterým soudy čelí při posuzování přiměřenosti přesvědčení obžalovaného o (přímé) hrozbě, zejména v situacích, kdy chybí přímé důkazy o agresi a kdy si výpovědi poškozeného a obžalovaného odporují. Případ poskytuje cenný vhled do toho, jak mohou právě ona subjektivní vnímání ovlivnit právní hodnocení obranných jednání.

4.5. Předčasná obrana – specifika

V ustanovení § 367 tr. zák. je zakotven trestný čin nepřekážení trestného činu u taxativně vymezených trestných činů (odst. 1). Výkladovým argumentem *a contrario* docházím k závěru, že má každý povinnost překazit přípravu či páčání určitých trestných činů (~povinnost překazit trestný čin¹⁰⁴). Tato povinnost je limitována v odstavci druhém, jenž stanoví beztrestnost nepřekážení, pokud osoba nemohla trestný čin překazit bez značných nesnází nebo aniž by sebe nebo osobu blízkou uvedla v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání. Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením příslušnému orgánu (odst. 3). Při pročitání taxativně vymezených trestných činů vyvstává otázka, zda je trestné nepřekážení beztrestné přípravy (např. u trestného činu zabití dle § 141). Dle bývalého ministra vnitra Tomáše Sokola trestná je za použití jazykového výkladu, a to i přesto, že výše citovaný Šámalův komentář pouze odkazuje u problematiky přípravy na ustanovení § 20 tr. zák.¹⁰⁵ Pro účely této práce tuto problematiku pominu a zaměřím se na příklad přípravy vraždy.

Je důležité si vymezit, zda se jedná o nebezpečí, či útok. Jak jsem výše uvedl, útok je (*objektivně*) *protiprávní jednání, jenž je nebezpečné pro společnost*. Útok nemusí být násilný¹⁰⁶. Z tohoto pohledu se příprava dá zahrnout pod pojem útok, jestliže je trestná. Stejně tak lze říct, že útok v průběhu přípravy trvá. V takových případech však není nutná obrana přípustná, neboť samotná obrana není ve svém smyslu nutná, pokud hrozba útoku není alespoň přímo hrozící, což představuje malé okénko přípustnosti nutné obrany proti útoku teprve připravovanému, byť téměř pokoušenému. Tím spíše by mělo posouzení takové situace obecně vycházet ze zásad o skutkovém omylu negativním ve smyslu pozitivního omylu o okolnostech vylučujících

¹⁰⁴ ŠÁMAL, P., RIZMAN, S. a TEJNSKÁ, K. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 4584–4595.

¹⁰⁵ SOKOL, T. (2015). Záhada trestnosti nepřekážení beztrestné přípravy, Ekonom [online], [cit. 2024-03-24], dostupné z: <https://pravnicaradce.ekonom.cz/c1-63652670-zahada-trestnosti-neprekazeni-beztrestne-pripravy>.

¹⁰⁶ ŠÁMAL, P. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, str. 659-688.

protiprávnost, neboť je pravděpodobnější omyl domnělého obránce v oprávněnost obrany, nežli úmysl se „ujistit“, že útok nebude ani přímo hrozit (čili extenzivní exces). Mám důvodně za to, že je tento postup v souladu se zásadami presumpce nevin, materiální pravdy a *in dubio pro reo* (jenž vychází ze zásady presumpce nevin¹⁰⁷), jelikož základní kámen právní kvalifikace skutku spočívá v mírnějším posouzení, či nevině, a případná těžší kvalifikace závisí na prokazování viny OČTŘ.¹⁰⁸ Jednotné řešení této problematiky na obecné úrovni zastat nelze, neboť, jak zmiňuji v úvodu, v konečném důsledku závisí právě na subjektivní stránce osoby vykonávající obranné jednání a dalších okolnostech případu.

Dle Šámalova komentáře se překažení přípravy/páchání trestného činu ve smyslu § 367 tr. zák. posuzuje podle okolností buď jako krajní nouze, nutná obrana nebo oprávněné užití zbraně, jakož i případné excesy z nich. Komentář Ščerby zase odkazuje eventuelně i na jiné okolnosti vylučující protiprávnost, přičemž poukazuje na zákonodárcův nepřímý příkaz jednat v krajní nouzi nebo v nutné obraně.¹⁰⁹ O plnění povinnosti jakožto okolnosti vylučující protiprávnost však oba komentáře v pasáži o nepřekažení trestného činu mlčí. Mám ovšem důvodně za to, že se skutečně jedná o okolnost vylučující protiprávnost *sui generis* spočívající v plnění povinnosti, o které nebylo dosud pojednáno. Je povinností každého překazit přípravu taxativně stanovených trestných činů, za předpokladu že ji může překazit bez značných nesnází a nelze učinit včasné ohlášení příslušnému orgánu. V příkladu uvedeném na začátku této kapitoly se jedná o čistě teoretickou situaci, neb by se pachatel přípravy s největší pravděpodobností ohradil vůči osobě překázející, ale pro účely této práce operuji s verzí, že pachateli sebere odloženou pistoli při obouvání a praští ho po hlavě, následkem čehož upadne pachatel do bezvědomí.

Nyní je celý příklad přípravy vraždy nastíněn a za takové fiktivní situace jsem přesvědčený, že osoba překázející plní svou zákonnou povinnost, v důsledku čehož takový skutek není trestným činem, jelikož se nejedná o protiprávní jednání. Je důležité zkoumat každý případ předčasné obrany podle kazuistických okolností, přičemž v případech, kdy nemá osoba stanovenou povinnost překazit přípravu trestného činu, se domnívám, že je takovou předčasnou obranu pokládat za putativní s ohledem na polehčující okolnost překročení meze nutné obrany

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu ČR, I. ÚS 323/23, ze dne 14. 9. 2022.

¹⁰⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 2 odst. 2, 5.

¹⁰⁹ PROVAZNÍK, J. (2022). Trestní zákoník, 1. vydání, 2. aktualizace. Praha: C.H. Beck. K § 367 tr. zák.

(§ 41 písm. g) nikoli jako čistě exces extenzivní, jak je v mnoha odborných pracích¹¹⁰, ale i v judikatuře¹¹¹, bez vysvětlení uváděno.

Pokud bychom v případech osob překázejících v přípravě určitého trestného činu stanoveného v § 367 tr. zák. pouze odkazovali (tedy analogicky aplikovali) na ustanovení o nutné obraně, pak tím dojde k rozšíření trestní odpovědnosti osob v důsledku analogie (*legis*), což je v trestním právu hmotném nepřipustné¹¹². Analogická aplikace okolností vylučujících protiprávnost je obecně možná, neboť trestní odpovědnost pachatele obvykle zužují¹¹³. V daných případech tomu tak však není. Posuzovat dané případy jakožto okolnost vylučující protiprávnost *sui generis* spočívající v plnění povinnosti je pro osobu překázející výhodnější, žádoucí, jelikož automaticky nevede ke vzniku trestní odpovědnosti, ať už se přikloníme k názoru, že se jedná o putativní nutnou obranu, nebo exces extenzivní (opět podotýkám, že se dle mého názoru v případech předčasné obrany, na které se nevztahuje § 367 tr. zák., jedná o putativní nutnou obranu).

Případné vybočení z mezí takové okolnosti vylučující protiprávnost dle platné a účinné právní úpravy posoudí až soudce, neboť meze této okolnosti vylučující protiprávnost výslovně stanoveny nejsou, stejně jako je tomu u občanského zadržení ve smyslu § 76 odst. 2 tr. řádu (viz. oddíl 4.1.1.) Zákonná úprava vykazuje právní nejistotu v absenci jakýchkoli mezí, za kterých je překažení přípustné. Mám důvodně za to, že je analogická aplikace mezí nutné obrany na případy plnění povinnosti stanovené § 367 tr. zák. nepřipustná. V situacích překažení přípravy určitého trestného činu uvedeného v § 367 tr. zák. by se analogií (*legis*) rozšířila trestní odpovědnost osoby překázející za jednání jinak naplňující znaky skutkové podstaty některého (některých) z nedbalostních trestných činů, jako tomu je u předčasné (nutné) obrany (~putativní nutná obrana).

Jak napříč celou prací zdůrazňuji, nejdůležitější je subjektivní stránka (zavinění), tedy vnitřní psychický vztah k určitým, trestněprávně relevantním, skutečnostem. V případě

¹¹⁰ Např. KUBALČÍKOVÁ, D. (2024). Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Diplomová práce, vedoucí Vokoun, Rudolf. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva.

¹¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu, 6 Tdo 1347/2008, ze dne 26. 2. 2009, [R 13/2010 tr.].

¹¹² JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 73.

¹¹³ SOLNAŘ, V.; FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, str. 133.

předčasné obrany se bránící osoba domnívá, že se brání oprávněně, jelikož vzhledem k absenci podmínky subsidiarity nebude přemýšlet nad jinými vhodnými prostředky odvrácení útoku, a tedy ani nad tím, zda je útok přímo hrozící nebo trvajícím. Proto se v případech odvrácení přípravy trestného činu neuvedeného v § 367 odst. 1 tr. zák. jedná v drtivé většině o putativní nutnou obranu. Polehčující okolnost dle § 41 odst. 1 písm. g) (exces) se takové ustanovení použije výlučně pouze v případech, kdy vnitřní psychický vztah k jednání, kterým osoba „odvracející útok“, jenž má teprve nastat (a nejedná se o výše představenou okolnost vylučující protiprávnost *sui generis* spočívající v plnění povinnosti), vyloženě sleduje takové budoucí riziko odvrátit, jakožto projev svévole.

4.6. Závěr

Zkoumání mezi nutné obrany je zejména stěžejní pro praktickou stránku daného institutu, neboť právě jejich (ne)překročení má vliv na trestní odpovědnost pachatele (činu jinak trestného). Ze stejného důvodu jsem zkoumal situace, kdy jedna z podmínek (ať už samotné nutné obrany nebo oprávněnosti nutné obrany) chybí. Co je pro překročení a absenci jedné z podmínek společné, je nesporná aplikace § 58 odst. 7 tr. zák., tedy mimořádného snížení trestu odnětí svobody, a to i za předpokladu jednání v putativní nutné obraně.

Opět jsem se zabýval správnou terminologií, přičemž jsem odlišil pojmy „přímé“ a „bezprostřední“ hrozby útoku a vyloučil spojování vývojových stadií trestné činnosti s přímo hrozícím, či trvajícím útokem.

V této kapitole jsem dále komplexně zkoumal koncept excesu intenzivního. Zákon sice toleruje určitou míru nepřiměřené síly vzhledem ke stresu a naléhavosti situace obránce, ale stanovuje hranice. Soudy vyvažují subjektivní vnímání, kdy se reakce obránce může zdát intenzivnější v důsledku strachu nebo překvapení, objektivním hodnocením, aby zajistily náležité objasnění a posouzení věci.

Analýzou praktických případů ilustruji, jak soudy interpretují a aplikují doktrínu nutné obrany v případech hodných pozornosti. Například Okresní soud ve Znojmě považoval reakci obžalované za instinktivní a oprávněnou, přestože poškozené způsobila těžkou újmu. Krajský soud v Brně se zabýval útokem stran skupiny a uznal za adekvátní vnímání ohrožení života obránce při použití nože proti fyzickému útoku více útočníků. Naopak Městský soud v Brně,

zabývající se početní přesilou na straně obrany, připustil, že je za daných okolností možné být v mezích nutné obrany, i přestože bylo obránců více než útočníků.

Bádání neušly ani teoreticky vymezené excesy asthenické (chabé) a sthenické (jaré). Důležitým poznatkem je, že skutečnost přítomnosti excesu sthenického nevyklučuje aplikaci ustanovení o nutné obraně. Pojednání a závěry z něj o problematice explicitního zakotvení excesu asthenického ponechávám poslední kapitole, jakožto názory *pro futuro*.

Jelikož nelze zastat jednotný názor pro *a priori* správný postup při řešení obrany proti jednání v časovém úseku A (okamžik před samotnou přímou hrozbou útoku), zastávám alespoň obecný názor na kvalifikaci takového (domnělého) obranného jednání, a to jako putativní nutné obrany ve světle zásad presumpce nevinny, materiální pravdy a *in dubio pro reo*.

Dále jsem v souvislosti se zkoumáním předčasné nutné obrany jsem pojednal o okolnosti vylučující protiprávnost *sui generis* spočívající v plnění povinnosti stanovené v § 367 tr. zák. a o právní i teoretické mezeře v daném ustanovení. Zastal jsem názor, že je nepřijatelné analogicky aplikovat ustanovení o nutné obraně v důsledku rozšíření trestní odpovědnosti pachatele (činu jinak trestného). Tato právní situace si žádá řešení.

Návrh *de lege ferenda* pro stanovení mezí přípustnosti překažení trestného činu ve smyslu § 367 tr. zák. zní, že by zákonodárce měl objasnit tuto nejasnou situaci, a to přidáním čtvrtého odstavce:

(4) Překažení nesmí být zcela zjevně nepřiměřené způsobu přípravy nebo páchaní trestného činu.

Předmětný návrh *de lege ferenda* přebírá limitaci intenzity překažujícího jednání z insitutu nutné obrany ve světle dosavadní doktrinní interpretace, zatímco vylučuje aplikaci časových mezí z důvodů uvedených výše. Osoba nemůže překazit trestný čin, který byl již spáchán, proto se jakékoli jednání vůči pachateli trestného činu již spáchaného posoudí jako každé jiné protiprávní jednání.

5. Aktuálně navrhované novely

V současné době jsou předkládány dvě navrhované novely ustanovení trestního zákoníku o nutné obraně, jež jsou ve fázi 1. čtení v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. První navrhovaná novela pochází z řad poslanců Tomia Okamury, Radima Fialy, Radka Kotena a dalších (Sněmovní tisk 12), druhá pochází přímo ze Senátu (Sněmovní tisk 38).

5.1. Poslanecký návrh „Můj dům, můj hrad“

Poslanecký návrh ze dne 21. října 2021 novely ustanovení nutné obrany v trestním zákoníku je veden ve světle zásady „Můj dům, můj hrad“, který má přinést vyšší jistotu a sebevědomí osob, jež se brání proti osobám vnikajícím do cizího obydlí. Dané razantní rozšíření institutu nutné obrany má případně být vloženo do ustanovení § 29 tr. zák., jako třetí odstavec. Doslovné znění:

„(3) O nutnou obranu se naopak jedná, je-li obrana vedena vůči osobě, která neoprávněně vnikla do cizího obydlí za použití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí nebo překoná-li překážku, jejímž účelem je zabránit vniknutí, pokud takové jednání může vyvolat u obránce oprávněnou obavu z ohrožení života či zdraví jeho nebo jiné přítomné osoby.“

Z důvodové zprávy¹¹⁴ vyplývá, že jde o výjimku, na kterou by se nevztahovala podmínka „zcela zjevné nepřiměřenosti“, jelikož by se osoba bránící své, či jiného obydlí nemusela obávat, že její obrana bude předmětem případného trestního řízení vedeného proti ní. Dané ovšem neznamená, že by obrana obydlí byla bez limitace.

Limitací zde má být právě důvodná obava obránce, která plyne z ohrožení života a zdraví jeho či jiné osoby v jeho obydlí. Důvodná obava byla poslanci zvolena v návaznosti na současný vývoj judikatury, která akcentuje subjektivní vnímání tíživé situace obránců, jež se dostanou do neočekávané životní situace, pročež by se měla nutná obrana dle § 29 tr. zák. vykládat širěji ve prospěch obránce. V takových situacích člověk nemůže posuzovat přiměřenost a subsidiaritu obrany, jak je obecně známo z podmínek oprávněnosti nutné obrany, avšak v

¹¹⁴ OKAMURA, T., FIALA, R., KOTEN, R., ČERNÝ, O., HRNČÍŘ, J., ŠTEFANOVÁ, I., POŠAROVÁ, M., LESENSKÁ, V., BAŠTA, J., & ROZVORAL, R. (2021). Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 12. Získáno z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=12&CT1=0>

případě obrany v místě, kde se obránce cítí obvykle v bezpečí, je daným útokem rozrušen objektivně podstatně více než například na ulici.

I přestože by tyto okolnosti vzal soud v každém projednávaném případě v potaz v rámci zjišťování „zcela zjevné nepřiměřenosti“, poslanecký návrh zdůrazňuje význam této změny (dle důvodové zprávy „hlavní princip posílení nutné obrany“). Navrhovatelé se domnívají, že obránci touto novelou poskytnou vyšší míru jistoty a bezpečnosti. Cílem je zajistit, aby se obránci nestránilo použít adekvátní nástroje a prostředky v nutné obraně z důvodu důvodných obav o svou bezpečnost.

Byť se zdá být z návrhu patrné, že by se mohla taková okolnost vylučující protiprávnost zneužívat, poslanci počítají se závěrečným posouzením důvodné obavy ze strany soudu. V konečném důsledku tato novela neznamená radikální změnu v aplikační praxi, ale zamýšlí posílit postavení obránců tím, že jim poskytne vyšší míru jistoty při výběru a použití obranných prostředků v reakci na neoprávněný útok na obydlí, přičemž konečný úsudek o důvodnosti obavy a adekvátnosti obrany zůstává na straně soudu.

Dle mého názoru se domnívám, že je navrhovaná novela nutné obrany žádoucí, jelikož je právo jedince cítit se bezpečně ve vlastním obydlí nezbytnou součástí základních lidských práv a svobod. Pokud tedy vyvážím vyšší pocit bezpečí ve spojení s vyšší právní jistotou obránců a minimální pravděpodobnost případného zneužití zásady v navrhované novele „Můj dům, můj hrad“, pak zvítězí vyšší pocit bezpečí a právní jistota. Jak jsem výše zmínil, v konečném důsledku bude osoba zneužívající předmětnou zásadu spravedlivě potrestána příslušným soudem.

5.2. Senátní návrh

Jak jsem již uvedl v podkapitole 4.3. o excessu sthenickém a asthenickém, Senátní návrh je opětovným pokusem včlenění asthenického excessu do ustanovení nutné obrany v trestním zákoníku. Předmětná změna, přesněji změna v odstavci druhém a doplnění ustanovení o odstavec třetí, zní takto:

„(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku zejména způsobu útoku, jeho místu a času a okolnostem vztahujícím se k osobě útočnicka nebo osobě obránce.“

(3) Ten, kdo odvrací útok, aniž splnil podmínky přiměřenosti nutné obrany, není trestně odpovědný, jednal-li v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, způsobeném útokem.“

Prvně je třeba se zaměřit na neméně důležitou změnu ve druhém odstavci. Senát změnou dikce nezamýšlí zužovat, ani rozšiřovat podmínky přiměřenosti nutné obrany, nýbrž sleduje historii rozhodovací praxe soudů ve spojení se zásadou srozumitelnosti právních norem pro adresáty. Dle důvodové zprávy¹¹⁵ jde zejména o konečné porozumění právní normy adresáty, obzvláště v oblasti trestního práva, jakožto poslední instance.

Takový závěr je dle mého názoru správný, poněvadž obecný pojem „zcela zjevně nepřiměřená“ průměrné osobě bez znalostí práva mnoho neřekne, přičemž taková osoba nemá ponětí, kde výklad norem hledat. Je možné namítnout, že pro praktické situace, jež mají teprve nastat, je tato přesnější formulace podmínky intenzity nutné obrany irelevantní, avšak mám důvodně za to, že je třeba posilovat povědomí o nejdůležitější oblasti práva ve smyslu nahrazení zásahu orgánů veřejné moci samotnou osobou.

Třetí odstavec má představovat právě zákonnou úpravu excessu asthenického. Ve výše zmíněné důvodové zprávě Senát vytýká jako hlavní účel navrhované novely posílení právního postavení a právní jistoty obránce. V části věnující se odstavci třetímu zmiňuje výhodnější postavení útočnicka oproti obránci, jenž se snaží útoku zabránit v mezích právního řádu. Toto tvrzení zcela určitě podporuje argument posílení právního postavení obránce, nikoli však ve větší míře posílení právní jistoty.

Nikdo se nemůže připravit, či počítat s jednáním v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, stejně jako nikdo v kritické situaci nebude přemýšlet nad tím, zda jedná v důsledku omluvitelného hnutí mysli a zda to tak je skutečně upraveno v trestním zákoníku.

Jak správně podotýká J. Jelínek a kol.¹¹⁶, zákonná úprava stanovující subjektivní hledisko pachatele činu jinak trestného by mohla vést ke zneužívání v praktické sféře. Procesní zásada

¹¹⁵ Senát Parlamentu České republiky. (2022). Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 38. Získáno z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=38&CT1=0>.

¹¹⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část, 8. vydání. Praha: Leges, str. 281.

in dubio pro reo (§ 2 odst. 2 tr. řádu) v takové hypotetické situaci hraje zásadní roli, jelikož z důkazního hlediska je pro orgány činné v trestním řízení velmi obtížné, ne-li nereálné, v některých případech odhalit skutečný stav subjektivní stránky obránce jednajícího v excessu. Daná legislativní situace by mohla pro některé trestněprávně uvědomělé osoby přinést sebevědomí, které by nebylo přípustné za aktuální situace, neb by toho mohly využít, respektive zneužít.

Jakékoli kazuistické úpravy v trestních zákonech jsou nežádoucí, jelikož limitují úvahu soudu a posilují obhajobu z důvodu výše uvedeného. Každý případ nutné obrany je naprosto unikátní, proč se domnívám, že by zákonná úprava nejen nutné obrany, ale i okolností vylučujících protiprávnost obecně, měla být spíše obecnější nežli kazustičtější. Úprava by měla pouze vytyčit mantinely pro účely právní jistoty adresátů, zatímco rozhodovací praxe soudů má přibližovat právní jistotu procesněprávní.

5.3. Závěr

V poslední kapitole jsem rozebral dva novelizující návrhy českého trestního zákoníku týkající se nutné obrany, konkrétně návrh z řad opozičních poslanců „Můj dům, můj hrad“ a senátní návrh na začlenění ustanovení o asthenickém excessu a rozvinutí explicitní úpravy přípustné intenzity obranného jednání. Poslanecký návrh, zaměřený na posílení právní jistoty osob bránících se ve svém obydlí, navrhuje doplnit § 29 tr. zák. o třetí odstavce, jenž přiznává takovému obráncům *a priori* slabší postavení, a tedy prostor k užití silnějších prostředků k odvrácení útoku na jeho obydlí, potažmo zdraví, život a majetek. Navrhovaná změna má sice posílit jistotu osob bránících své obydlí, ale nijak zásadně nemění současnou právní praxi, neboť soudy by i nadále posuzovaly oprávněnou obavu z daného ohrožení.

Senátní návrh zavádí jasnější definici ne zcela zjevné nepřiměřenosti nutné obrany podle druhého odstavce § 29 tr. zák. a přidává třetí odstavce, který řeší asthenický exces. Zatímco druhý odstavce má za cíl vyjasnit právní normy pro širokou veřejnost, třetí odstavce se snaží chránit jednotlivce jednající v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli způsobené útokem. Dané však přináší obavy ohledně možného zneužití ustanovení o asthenickém excessu kvůli obtížím při prokazování subjektivní stránky, jako je strach nebo zmatek, což představuje problém pro orgány činné v trestním řízení. Tímto docházím k závěru, že tato legislativní změna má sice za cíl posílit práva a právní jistotu

obránců, avšak příliš podrobná kodifikace by mohla oslabit soudcovské uvážení. Právní ustanovení o nutné obraně a dalších okolnostech vylučujících protiprávnost by měla zůstat spíše obecná, stanovit jasné hranice a zároveň umožnit soudům flexibilitu při posuzování kazuistických okolností.

Závěr

Předkládanou prací jsem do hloubky zkoumal na první pohled ne až tak složitý právní institut nutné obrany v rámci trestního práva, přičemž jsem si za cíl kladl prozkoumat současné teoretické a praktické výzvy spojené s daným institutem v trestním právu s důrazem na dosud neprozkoumanou a nuancovanou problematiku předčasné (nutné) obrany. Zasazením této analýzy do teoretických rámců i praktických aplikací výzkumem rozebírám výzvy s institutem spojené a osvětluji mezery v současném právním rámci a zároveň nabízím návrhy *de lege ferenda*.

V tomto díle jsem analyzoval historický vývoj, základní podmínky oprávněnosti a meze nutné obrany, neopomínaje ani případný právní rámec *pro futuro* v podobě legislativních návrhů. V kapitole první jsem stručně shrnul historickou trajektorii nutné obrany a podotkl její kořeny v přirozeném právu a její postupnou kodifikaci. Samotný kodifikační vývoj zdůraznil přizpůsobení předmětného institutu společenským potřebám, jenž vyvrcholil jeho zakotvením na ústavní úrovni. Toto povýšení, byť symbolicky významné, však zásadně nemění praktické uplatňování nutné obrany, jako je tomu např. od počátku ve Spojených státech amerických.

V druhé kapitole jsem se zabýval procesními důsledky jednání pachatele činu jinak trestného při špatném postupu orgánů činných v trestním řízení a zdůraznil klíčovou roli obhájce při ochraně práv a zájmů obviněných. Důležitost hodnocení důkazů a strategické zvládání nejasností v důvěryhodnosti svědků podtrhuje potřebu důrazné právní obhajoby, aby se předešlo nezákonnému trestnímu stíhání.

Pojednání o základních podmínkách oprávněnosti nutné obrany jsem začlenil do kapitoly třetí, stejně jako jsou tyto právě tři – přímo hrozící nebo trvajících útok, daný útok směřuje na zájem chráněný trestním zákonem a podmínku ne zcela zjevné nepřiměřenosti. Od těchto jsem odlišil samotnou podmínku nutné obrany – útok, jenž jsem po důkladném rozebrání definic a postojů předních odborníků trestního práva definoval jako *objektivní protiprávní jednání, jenž je nebezpečné pro společnost*.

Zkoumání mezi nutné obrany ve čtvrté kapitole podtrhlo kazuistické posouzení každého případu zvláště s důrazem na subjektivní vnímání ohrožení s korektivem objektivního hodnocení soudy. Rozebral jsem jednotlivé excesy, koncept putativní nutné obrany a specifika předčasné (nutné) obrany. Došel jsem k závěru, že by se obecně mělo přistupovat k předčasné

nutné obraně jako k putativní nutné obraně, nikoli jako k excesu extenzivnímu. Rovněž je neméně důležitý závěr, že aplikace ustanovení o pozitivním skutkovém omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost ve smyslu § 18 odst. 4 tr. zák. nevylučuje užití institutu polehčující okolnosti ve smyslu § 41 písm. g) ve spojení s institutem mimořádného snížení trestu odnětí svobody pod dolní limity stanovené v ustanovení § 58 tr. zák.

Tímto odpovídám na nejstěžejnější část mé výzkumné otázky vztahující se k předčasné nutné obraně a zároveň rozvíjím tuto odpověď o druhou dimenzi předčasné obrany. Míním tím odvrácení přípravy či páchání některého (některých) trestných činů vymezených v § 367 tr. zák. Takové jednání se nesmí posuzovat dle nutné obrany, nýbrž jakožto okolnost vylučující protiprávnost *sui generis* v podobě konání zákonné povinnosti. Stejně jako okrajově zmíněná problematika absence mezi občanského zadržení ve smyslu § 76 tr. řádu ani tato nemá meze stanovené a pouze se odkazuje na instituty okolností vylučujících protiprávnost, což je dle mého názoru špatně. Špatně v důsledku rozšiřování trestní odpovědnosti pachatelů analogií zákona.

Hlavní návrh *de lege ferenda* v podobě zakotvení čtvrtého odstavce k ustanovení o trestném činu nepřekažení trestného činu zní takto:

(4) Překažení nesmí být zcela zjevně nepřiměřené způsobu přípravy nebo páchání trestného činu.

V souvislosti s kapitolou třetí činím další návrh *de lege ferenda*, a to zakotvení výkladového ustanovení vztahující se k pojmu útoku, aby se předešlo doktrinálně výkladovým sporům. Opakuji, útok je *objektivní protiprávní jednání, jenž je nebezpečné pro společnost*. Tato definice vedená důkladným pochopením subjektivní a objektivní protiprávnosti jednání zahrnuje jak úmyslná, tak nedbalostní jednání, ale i nezaviněná jednání nebezpečná pro společnost.

V poslední kapitole jsem pozornost přesunul na navrhované legislativní změny týkající se nutné obrany. Návrh „Můj dům, můj hrad“ se snaží posílit právní postavení jednotlivců bránících své obydlí tím, že v případě pokusu o neoprávněné vniknutí do obydlí předpokládá jejich razantnější obranná jednání jako legitimní s korektivem posouzení důvodné obavy o život, zdraví a majetek soudem.

Naopak návrh Senátu na kodifikaci excesu astenického odráží snahu řešit psychologickou stránku obranných jednání. Jeho zavedení však vyvolává obavy z možného zneužití a problémů

při prokazování subjektivních stránek v souvislosti se zásadou *in dubio pro reo*. Uvedené může mít drasticky nepříznivý efekt pro společnost v podobě zneužívání institutu nutné obrany.

Praktickou stránkou práce docházím k závěru, že žádná obecná pravidla nelze aplikovat bez dalšího. Každý případ se okolnostmi kardinálně liší, pročež je nevídaně potřebné zajistit zjištění skutkového stavu věci, aby se předešlo nezákonné perzekuci osob, jež se snažily nahradit zákrok orgánu veřejné moci v případech, kdy by takový zákrok přišel pozdě.

Institut nutné obrany je symbolem rovnováhy mezi právy a oprávněnými zájmy jednotlivce a společenským řádem. Zpřesněním jeho rámce a řešením jeho nejasností jsem zpřesnil a osvětlil půdu pro právní systém, který má nejen chránit nevinné, ale také prosazovat spravedlnost a lidskou stránku i v těch nejsložitějších situacích.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- BLÁHOVÁ, I., BLAŽEK, L., KUKLÍK, J., & ŠOUŠA, J. (2014). Právnická dvouletka: Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium.
- BURDA, E. (2010). Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*, 2/2010. Praha: C. H. Beck
- FENYK, J., & ILLKOVÁ, P. (1995). Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu zákonu 1918–1995. Praha: C.H. Beck.
- FINGER, A. (1894). *Das Strafrecht, Compendien des Österreichischen Rechtes*. Berlin: Carl Heymanns Verlag.
- FRYŠTÁK, M., ŠČERBA, F. (2020). *Trestní zákoník*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck
- GAWRON, T. (2023). *Nutná obrana v právní praxi*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství. ISBN 978-80-87713-23-5.
- JELÍNEK, J. a kolektiv. (2023). *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Leges.
- JELÍNEK, J. a kolektiv. (2022). *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část*. 8. vydání. Praha: Leges.
- JELÍNEK, Jiří; SOVÁK, Zdeněk. (1990). *Trestní zákon a trestní řád: novelizované znění trestních kodexů - poznámky - judikatura*. Praha: SEVT. ISBN 80-7049-013-6.
- KUBALČÍKOVÁ, D. (2024). *Pojem a právní důsledky překročení mezi nutné obrany a krajní nouze*. Diplomová práce, vedoucí Vokoun, Rudolf. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva.
- KUCHTA, J. (1999). *Nutná obrana*. *Acta Universitatis Brunensis*. No. 226. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2198-5.
- LASSARD, Y. (Ed.). (2014). *Lex Duodecim Tabularum*. Tübingen (DE): *Fontes iuris Romani antiqui*.

MASARIK, M. (2021). Zásada kontradiktornosti a její prvky v aktuální právní úpravě trestního práva procesního. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, diplomová práce.

MCENTIRE, M. (2008). Struggling with God: An Introduction to the Pentateuch. Spojené státy americké: Mercer University Press.

MÍŘIČKA, A. (1934). Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všehrd.

NESPALA, Marek. (2008). Okolnosti vylučující protiprávnost. Konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta.

NÝVLTOVÁ, I. (2003). Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. Trestněprávní revue, 7/2003. Praha: C. H. Beck

ŠÁMAL, P. a kol. (2012). Trestní zákoník. 2. vydání. Praha: C.H. Beck.

ŠÁMAL, P., a kol. (2023). Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C.H. Beck.

ŠÁMAL, P.; GRĚVNA, T.; NOVOTNÝ, O.; HERCZEG, J.; VANDUCHOVÁ, M. et al. (2022). Trestní právo hmotné. 9. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-764-8.

ŠČERBA, F. a FRYŠTÁK, M. (2022). Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C.H. Beck.

SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac. ISBN 80-86199-74-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

Česká biblická společnost. (n.d.). Bible: Český ekumenický překlad [online]. Získáno z: <http://biblenet.cz/app/b?book=Exod&no=22&search=Otev%C5%99%C3%ADt> [cit. 2024-09-23].

Congress.gov. (1791). Druhý dodatek k Ústavě Spojených států amerických [online]. Dostupné z: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-2/>. [cit. 2024-09-24].

GODSPEED, B. (2024). What is Roman law and include how it influences today? [online]. Iusromanum. Dostupné z: <https://iusromanum.eu/what-is-roman-law-and-include-how-it-influences-today/>. [cit. 2024-09-23].

JÍLEK, J. (2019). Vybrané aspekty limitů nutné obrany. [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/vybrane-aspekty-limitu-nutne-obrany-109625.html> [cit. 2024-10-27].

KLANG, M. (2016). Maskování na demonstracích má zůstat nelegální. Ministerstvo pravidla nezmírní. [online]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/maskovani-na-demonstracich-ma-zustat-nelegalni-ministerstvo-pravidla-nezmirmi_201602141001_krohackova. [cit. 2024-11-07].

SOKOL, T. (2015). Záhada trestnosti nepřekážení beztrestné přípravy. Ekonom [online], dostupné z: <https://pravniciradce.ekonom.cz/c1-63652670-zahada-trestnosti-neprekazeni-beztrestne-pripravy>. [cit. 2024-03-24].

Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústava Československé socialistické republiky. (1960). Sbírka zákonů, č. 100/1960 Sb., znění účinné od 11. července 1960 do 11. prosince 1967. Preambule.

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce.

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním.

Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní.

Zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ČR, I. ÚS 323/23, ze dne 14. 9. 2022.

Nález Ústavního soudu ČR, I. ÚS 3235/15, ze dne 26. 4. 2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, 5 Tz 143/79, [R 41/1980 tr.].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky, 6 Nt 301/58.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky, 11 Tz 88/78, ze dne 5. 1. 1979, [R 22/1979 tr.].

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě, 4 To 181/57, ze dne 6. 9. 1957.

Rozsudek Krajského soudu v Brně, 48 T 7/2023, ze dne 22. 3. 2024.

Rozsudek Městského soudu v Brně, 9 T 164/2019, ze dne 27. 2. 2020.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, 3 Tdo 840/2006-I, ze dne 13. září 2006, [R 48/2007 tr.].

Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, 4 Tz 40/78, [R 9/1980 tr.].

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2, 8 T 4/2022, ze dne 19. 4. 2023.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 3, 15 T 59/2021, ze dne 15. 11. 2021.

Rozsudek Okresního soudu v Uherském Hradišti, 13 T 232/2018.

Rozsudek Okresního soudu ve Znojmě, 18 T 39/2019, ze dne 2. 10. 2019.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze, 6 To 90/2023, ze dne 4. 12. 2023.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 5 Tdo 162/2007, ze dne 28. 2. 2007, [R 20/2008 tr.].

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 5 Tdo 253/2004, ze dne 17. března 2004, [T 684].

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 6 Tdo 1347/2008, ze dne 26. 2. 2009, [R 13/2010 tr.].

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 6 Tdo 851/2002, ze dne 28. listopadu 2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 11 Tdo 1376/2005, ze dne 18. 1. 2006, [T 863].

Usnesení Nejvyššího soudu ČR, 11 To 27/90, ze dne 28. 4. 1990, [R 36/1991 tr.].

Usnesení Nejvyššího soudu ČSSR, Pls 5/65, ze dne 2. 7. 1965, [R II/1965 tr.].

[R 12/54 tr.], cit. dle SOLNARĚ, Vladimír; FENYK, Jaroslav a CÍSAŘOVÁ, Dagmar. (2003). Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac. ISBN 80-86199-74-6. – dohledat nebo vymazat

[R 3818/1929 tr.], In ŠÁMAL, P., & ŘÍHA, J. (2023). Trestní zákoník, 3. vydání, str. 659-688. – dohledat nebo vymazat

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k Listině základních práv a svobod, č. 295/2021 Dz.

Důvodová zpráva k zákonu č. 140/1961 Sb., trestní zákon, 290/1993 Dz.

Ministerstvo spravedlnosti. (1926). Odůvodnění k přípravným osnovám trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového.

Ministerstvo spravedlnosti. (1926). Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového.

Národní shromáždění republiky Československé. (1950). Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákona. Poslanecká sněmovna parlamentu ČR: Digitální parlamentní knihovna. [Online], dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm.

OKAMURA, T., FIALA, R., KOTEN, R., ČERNÝ, O., HRNČÍŘ, J., ŠTEFANOVÁ, I., POŠAROVÁ, M., LESENSKÁ, V., BAŠTA, J., & ROZVORAL, R. (2021). Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 12. Získáno z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=12&CT1=0>.

Senát Parlamentu České republiky. (2022). Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 38. Získáno z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=38&CT1=0>.